

EL TEMPS D'HISTÒRIA

EL TEMPS

Suplement mensual publicat a EL TEMPS, núm. 1.017

Generalitat de Catalunya
Departament d'Ensenyament

CAIXA CATALUNYA

LACONSTITUCIÓ

A vint-i-cinc anys de l'aprovació de la Constitució espanyola dediquem aquest EL TEMPS d'Història a analitzar el que representà i la seves mancances per als temps actuals.

- 44 EDITORIAL
- 45 RODA EL MÓN
Als quaranta anys
d'una agressió feixista
- 48 COMBINATÒRIA
La bellesa de les matemàtiques
Santiago Riera i Tuèbols
- 49 APUNT
Orwell, la consciència
d'una generació
- 53 FER I DESFER
- 54 DOSSIER
25 anys de la Constitució
- 62 L'ENTREVISTA amb Josep Antoni
González Casanova
- 71 HISTÒRIA EN LLIBRES
Pierre Vilar, de la història
raonada a pensar històricament

COORDINACIÓ: PELAI PAGES I MIQUEL PAYERAS
DOCUMENTACIÓ GRÀFICA: JESÚS PRATS

© EDICIONS DEL PAÍS VALENCIA, SA

La Constitució espanyola (27 de desembre del 1978) compleix aquest mes el seu vint-i-cinquè aniversari. Motiu més que justificat per dedicar-li el dossier central d'aquest EL TEMPS d'Història. El lector trobarà en aquestes pàgines una contextualització històrica, a càrrec de Pelai Pagès, que il·lustra els trets i els eixos polítics que caracteritzaren la conjuntura espanyola, i catalana, en la qual es gestà i desenvolupà tot el procés constituent que finalitzà en l'aprovació per referèndum de la Constitució.

També podrà acompanyar-se, el lector, d'una aportació, la que escriu M. Pilar Molina, sobre l'antecedent del constitucionalisme espanyol, com fou la Constitució del 1812, anomenada "la Pepa", la de les Corts de Cadis, finalment avortada pel Borbó, després de la victòria en la guerra del Francès.

I, finalment, el lector té al seu abast dues aportacions, en format diferent, de dues veus prou assenyades i de prestigi contrastat. La que ens aporta l'article del catedràtic de Dret Constitucional de la Universitat Pompeu Fabra, Marc Carrillo, i del testimoni –amb una entrevista– de l'assessor del PSC i del PSOE durant els treballs de la ponència constitucional, Josep Antoni González Casanova.

La Constitució del 1978: passat, present i... futur?

Això és, en síntesi formal, el dossier que presentem. Després, cada lector podrà extreure'n conclusions particulars. Però fa l'efecte que no quedarem molt lluny del pensament de la majoria si arribem a la conclusió que la Constitució del 1978 va ser un enorme avenç respecte de tot el decrepít sistema polític anterior. No va ser només un efectiu trencament (M. Carrillo) amb la dictadura feixista de Franco sinó, també, un radical canvi amb la tradició espanyola conservadora, la qual sempre va ser antiliberal. Però a pesar del gran progrés que fou i que representà, com deia (novament Carrillo) un dels pares de la Constitució dels Estats Units d'Amèrica (1787), Thomas Jefferson, la voluntat sobirana del constituent expressada en un moment determinat no pot condicionar la voluntat de les generacions futures. Caldria demanar-se, avui en dia, si no hi ha una expressa voluntat d'aquells que detenen el poder, no només de condicionar sinó de determinar la voluntat d'una part important de les actuals generacions en allò que és, també, part definidora de l'actual Constitució, com és el marc autonòmic i el seu desenvolupament. Com diu J. A. González, "Aznar ha de saber que defensar la Constitució és no fer el que està fent el seu Govern, que sovint desvirtua el sentit de les normes jurídiques i, per tant, incompleix la Constitució".

Important. Essencial. Trencadora. La Constitució del 1978 va permetre canalitzar moltes il·lusions i convertir-les en bona part en realitats. Però el temps passa. I cal reformar-la. No només per trobar solucions per al País Basc, sinó també per a Catalunya. O per a una monarquia que en el seu funcionament té massa ombres. O per posar en valor real el Senat. O per fer més real el caràcter laic de l'estat i evitar disfuncions beneficiadores dels interessos de la jerarquia catòlica. O, sobretot, per eliminar el nefast article 145.1 ("En cap cas no s'admetrà la federació de Comunitats Autònomes"), que tan directament ens agredeix... Per tot allò que siga necessari. Sense perdre de vista el que deia aquesta setmana Miguel Herrero y Rodríguez de Miñón (ponent constitucional per UCD i, després, militant del PP) en una entrevista, que "en una democràcia constitucional l'anticonstitucionalisme és constitucional. L'únic que és anticonstitucional de veres és negar el debat, el diàleg i tancar-se a les reformes...".

"La Constitució del 1978 va permetre canalitzar moltes il·lusions i convertir-les en bona part en realitats. Però el temps passa. I cal reformar-la. No només per trobar solucions per al País Basc, sinó també per a Catalunya. O, sobretot, per eliminar el nefast article 145.1, que tan directament ens agredeix"

Als quaranta anys d'una agressió feixista

El 22 de desembre fa quatre dècades de l'agressió contra el Casal de Montserrat.

El 22 de desembre s'escaurà el quaranta aniversari d'una agressió feixista contra el Casal de Montserrat [1], entitat on s'aplegaven la Lliga Espiritual de la Mare de Déu de Montserrat i cau dels agrupaments escoltes –lògicament confessionals– Mare de Déu de Montserrat, Abat Marcet i Mossèn Antoni Batlle. El local i les organitzacions esmentades estaven sota la tutela de la comunitat benedictina de Montserrat.

El matí del diumenge 22, en veure que del local en sortia fum, els veïns s'apressaren a avisar els bombers. Aquests, en arribar, van trobar-se que totes les portes d'accés havien estat forçades i, a l'interior, cremava una pila feta amb mobles, màrfegues i papers. La intenció de l'incendi quedava prou clara. Perquè no quedessin possibilitats de dubte, els piròmans havien deixat, per duplicat, una signatura: “España, 1 bandera, 1 patria, 1 lengua.” A terra, trepitjat, un quadre de Sant Jordi, i el pessebre –eren vigílies nadalenques– que els nens havien fet pel dia del pare, completament destrossat, com tot el local i les coses que hi havia. Els assaltants van endur-se el fitxer amb les dades dels escoltes i, pocs dies després, les famílies van rebre unes intimidatòries cartes encapçalades pel “Movimiento Jonsista (Grupo Psicológico)” [2]. D'aquestes n'hi havia quatre models diferents. En reproduïrem només dos:

“El ataque efectuado contra el Centro separatista ‘Casal de Montserrat’ señala el comienzo de la lucha que nuestra organización llevará a cabo hasta la extirpación total del separatismo. Con objeto de evitarle los desagradables perjuicios y avatares que el desarrollo de esta lucha podría ocasionarle, se le invita a que abandone la militancia en cualquier organización de tipo separatista o pro-separatista.”

“Jefatura de las Juntas Jonsistas de Barcelona”

“Entre la relación de protectores que se halló entre la documentación capturada por nuestras milicias en la acción del pasado 22 de diciembre contra el ‘Casal de Montserrat’, figuraba su nombre, lo cual ha dado a que en nuestros ficheros se le habra expediente como presunto enemigo de la Unidad Nacional.”

“Censuramos su actitud, con la cual por el momento atribuimos a una excesiva buena fe, rayana en la boberia. Desde el momento que esta Jefatura tenga conocimiento a través de su sección de Información de la persistencia de este tipo de subvenciones, su persona y sus propiedades quedaran expuestas a la acción directa de nuestras milicias. Todo ello sin perjuicio a exigirle en un futuro próximo las responsabilidades a que con sus actos se hubiera hecho acreedor.”

“Jefatura de las Juntas Jonsistas de Barcelona”

Quan alguns pares van anar a fer una denúncia per amenaces a la policia, aquesta no els la va admetre. Va convocar-se, pel sistema boca-orella, una concentració per a l'endemà davant el casal atacat. Centenars de persones s'hi aplegaren cantant, com a himne “subversiu”,

EL TEMPS

el “Virolai”; també es sentiren crits d’“Escarré, Escarré!”. Entre aquests manifestants hi havia militants del Front Nacional de Catalunya, entre ells en Bernat Vinyes i Ferré, que en detectar dos membres de la brigada politicossocial, s’hi va abraonar (en Bernat era un castell d’home amb gairebé dos metres d’alçada), i un altre company del Front, l’Iridi Casanova i Roige, i el que això signa el vam secundar; els policies, en veure’s enmig d’aquell vendaval, van treure les pistoles; no cal dir que nosaltres iniciàrem una “retirada estratègica” i ens vam perdre entre la munió de gent. Un grup nombrós va continuar fins a la plaça de Catalunya amb el “Virolai” als llavis. Un noi alemany de 17 anys, que feia fotografies, va ser detingut, li van prendre la màquina i, posteriorment, fou multat pel governador civil, Antonio Ibáñez Freire, amb 10.000 pessetes, que, el 1963, eren molts diners.

El notari a qui els afectats van fer aixecar acte de l’estat del Casal va rebre una ordre del jutge que instruïa el sumari prohibint-li donar cap còpia de l’acta, fins i tot, a qui li l’havia encarregat. Fins

aquí uns fets de fa quaranta anys. Però, per què aquesta agressió contra el Casal de Montserrat? Doncs, simplement, pel seu nom.

Les causes. El 14 de novembre d’aquell any, l’abat de Montserrat, Aureli M. Escarré, va fer unes declaracions al periodista J. A. Novais [3] que es van publicar als diaris *O Estado de São Paulo*, del Brasil, i a *Le Monde*, de París. Aquest darrer, que ja era de venda normal a Barcelona, l’aleshores ministre d’Informació i Turisme, Manuel Fraga Iribarne, el va prohibir a tot l’estat espanyol.

Les declaracions, d’una gran duresa sobretot venint d’un prelat de prestigi, en una època en què les jerarquies eclesiàstiques continuaven essent incondicionals del franquisme, van despertar en els addictes al règim una gran indignació. D’aquestes declaracions se’n van fer còpies que circularen, clandestinament, de manera profusa. Al monestir de Montserrat arribaren piles de cartes i telegrames, enviats no sols de Catalunya, sinó també d’altres indrets de l’estat, ad-

herint-se a les manifestacions fetes per l’abat. Els catalans se sentiren representats quan denunciava la campanya, obra de Manuel Fraga, que havia fet d’una manera espectacular per tot el país amb l’eslogan “25 años de paz”; Escarré es va limitar a dir que “el que tenim darre nostre no són vint-i-cinc anys de pau, sinó vint-i-cinc anys de victòria”. També “el règim espanyol es diu cristià però no obeeix els principis de base del cristianisme”, “allí on no hi ha llibertat autèntica, no hi ha justícia, i això és el que passa a Espanya”. Pel que fa a la llengua, explicava que ell mateix havia enviat una instància al vicepresident del Govern, el capità general Agustín Muñoz Grandes, demanant la normalització del català [4]. Tot això, en el tancat món del nacionalcatolicisme, era una veritable bomba.

Les conseqüències. L’abat mitrat d’aquella tomba faraònica que és el Valle de los Caídos i membre de l’ordre benedictina, com l’abat Escarré, Fray Justo Pérez de Urbel, va contestar-li en unes afirmacions recollides a primera plana dels diaris falangistes [5], qualificant-lo d’“intrigante, despechado, enredador i calumniador”, i acusant-lo de donar suport a “campañas antiespañolas”. Com sempre, es jugava a l’equivoc de qui atacava Franco, atacava Espanya. Al cap de deu anys –i gairebé dia per dia, el 16 de desembre del 1973–, Pérez de Urbel, un ultrareaccionari, va admetre que Franco l’havia “utilizat” políticament.

El Front Nacional de Catalunya va fer un manifest de suport a l’abat Escarré sota el significatiu títol “Ha parlat un home, ha parlat un poble”. Les represàlies de la dictadura van prendre diferents formes: es clausura l’Òmnium Cultural i les entitats que aixoplugava en el seu local, l’Institut d’Estudis Catalans, l’Obra del Ballet Popular, l’Agrupació Dramàtica i el Secretariat d’Ensenyament del Català; se suspelen conferències en català, multant els conferenciants i els organitzadors; elements “incontrolats” apallissen conferenciants [6]; aquests mateixos personatges llancen còctels Molotov contra Franciscalia, al carrer Banys Nous, i contra el local dels mi-

nyons escoltes als caputxins de Sarrià. La delegació a Barcelona del Ministeri d'Informació i Turisme (recordem-ho, el de Fraga) va exigir a Montserrat que l'única revista que es publicava en català, *Serra d'Or*, sollicités permís per seguir editant-se i que se sotmetés a la censura prèvia. Com que es tractava d'una publicació de l'Església i, segons el Concordat, no li calia cap de les dues coses, els monjos s'hi negaren; aleshores van intimidar l'impremta Seix i Baral perquè deixés d'imprimir-la.

Però amb tot això –i moltes altres coses, la llista podria allargar-se força– no n'hi havia prou. La dictadura, amb el suport d'altres jerarquies de la cúria espanyola, va pressionar diplomàticament el Vaticà fins aconseguir que l'abat Escarré prengués el camí de l'exili.

En conèixer-se la marxa de l'abat, de seguida es va convocar una concentració silenciosa (el 26 de març del 1964) davant el Palau de l'Arquebisbat barceloní per reclamar el seu retorn. Hi havia milers de persones i, també, els “grisos”, que per primera vegada van presentar-se amb piquets de cavalleria i casc de ferro. Grups de feixistes amb boina vermella [7] i porres, sota la protecció que en tot moment els va donar la policia, atacaren els concentrats, que escamparen amb un sol crit: “Escarré, Escarré!”. Aquest nom va aparèixer pintat per tot Catalunya. També va fer-se un disc a França, introduït clandestinament, amb diverses homilies de l'abat en la línia del Concili Vaticà II.

Una mostra del calat de l'actitud de l'abat en el nostre poble és que quan va retirar-se la Mare de Déu de Núria del seu santuari –per evitar que fos profanada pel nacionalcatolicisme amb el pretext d'una coronació canònica–, una de les tres condicions [8] per a la seva devolució era: “El retorn de l'abat Escarré entre el seu poble.”

I l'abat va retornar... però per morir pocs dies després de trepitjar la terra de la pàtria que tant estimava. L'enterrament (el 22 d'octubre del 1968) va ser una impressionant mostra d'homenatge i de reivindicació nacional. Però aquesta és una altra història.

La història que no canvia és la dels nacionalistes espanyols –nacionalisme que

per als catalans és hegemònic, opressor i genocida–. Avui no cremen casals, però les seves incendiàries invectives, a través dels mitjans de comunicació, destil·len la intolerància i l'odi per totes les nacions perifèriques de l'estat.

Robert Surroca i Tallaferro

Notes

[1] Situat al carrer dels Arcs número 7 de Barcelona.

[2] Les JONS (Juntas de Ofensiva Nacional Sindicalista) era un grup feixista fundat l'octubre del 1931 per Ramiro Ledesma Ramos i Onésimo Redondo (que avui dona cognom al municipi vallisoletà de Quintanilla de Onésimo). El 1934 es fusiona amb Falange Española. A l'època que van dur a terme aquesta acció no tenien cap activitat.

[3] J. A. Novais era el cap corresponsal del diari francès *Le Monde* a l'estat espanyol; sempre va acollir la informació que li donava l'oposició a la dictadura, difonent-la. Això va costar-li, el 1977, una agressió per part dels Guerrilleros de Cristo Rey, que el van colpejar amb una pistola al cap i li van clavar un arma blanca a la zona glútea.

[4] Aquesta campanya va fer-se acollint-se al dret de petició, reconegut pel Fuero de los Españoles, en què deia que tothom podia adreçar-se al Govern amb una instància individual fent una petició. Van recollir-se 10.000 instàncies (estan totes microfilmades) demanant: l'ensenyament del català i en llengua catalana, la publicació de premsa en català i el seu ús als mitjans de comunicació i la normal existència del català en les entitats i corporacions que així ho volguessin. El règim no les va contestar, incomplint d'aquesta manera les seves pròpies lleis. Tot al contrari, la recollida de signatures va provocar detencions, registres policials, multes i pèrdua de llocs de treball.

[5] *Solidaridad Nacional* de Barcelona, 8 de desembre del 1963.

[6] A Ruiz Giménez li van trencar un dit a part de provocar-li diversos hematomes.

[7] Peça que formava part de l'uniforme de falangistes i requetés.

[8] Les altres dues eren: “El lliure nomenament per l'Església de bisbes autòctons a Catalunya sense que sigui possible a certes autoritats eclesiàstiques unides a les civils ofegar la veu de la comunitat cristiana local.” (Com veiem avui, la història es repeteix.) I “La dimissió del Dr. González, bisbe recusat pels fidels de Barcelona com a no català i com a imposat, contra l'esperit del Concili, per la intervenció del poder civil.” (Aquest bisbe és el que va provocar la campanya “Volem bisbes catalans”.)

Una mostra del calat de l'actitud de l'abat en el nostre poble és que quan va retirar-se la Mare de Déu de Núria del seu santuari –per evitar que fos profanada pel nacionalcatolicisme amb el pretext d'una coronació canònica–, una de les tres condicions per a la seva devolució era: “El retorn de l'abat Escarré entre el seu poble”

L'atac feixista va deixar la seva signatura a l'entrada del Casal de Montserrat. A dins, havien trepitjat un quadre de Sant Jordi i havien destrossat el pessebre que els més petits havien fet.

Últimament les matemàtiques han estat moda: que si és la matèria en què els alumnes treuen notes més baixes, que si són avorrides, que són abstruses, que no serveixen per a res, etc. Quan, de fet, les matemàtiques no són difícils, acostumen a ser divertides, estan amarades de lògica, esperonen les neurones, serveixen tant per a endinsar-se en altres ciències com, també, per moure's pel món, i a més són belles. Avui vull tractar precisament de la bellesa de les matemàtiques.

La bellesa de les matemàtiques

Santiago Riera i Tuèbols, *membre de l'IEC i del Departament d'Història Contemporània de la UB*

EL TEMPS

“Poder apreciar la bellesa matemàtica implica un aprenentatge i algú, un guia, que sàpiga despertar l’entusiasme. Tal com passa en totes les matèries que descobrim al llarg de la nostra vida, això és bo que succeeixi en l’edat en què la persona es forma”

Els qui s’hi dediquen tenen regles que hi fan referència. Així, si cal escollir entre dues demostracions d’un teorema s’escull aquella que és més curta i/o més bella. No em pregunteu en què consisteix la bellesa de les matemàtiques perquè us contestaré amb una altra pregunta: en què consisteix la bellesa d’un quadre? No és el moment d’entrar en disquisicions filosòfiques sobre conceptes subjectius i, doncs, apel·lo a allò que tothom entén per bellesa: una persona, un objecte, i fins i tot una acció, és bella quan produeix plaer.

Per incidir sobre aquest tema he triat dos casos paradigmàtics dels quals són protagonistes Arthur Koestler i G. H. Hardy.

Koestler és ben conegut, ni que sigui només per la seva famosa novel·la *El cero y el infinito*. Doncs bé, afiliat al partit comunista, viatjà tres vegades a l’Espanya franquista durant la Guerra Civil espanyola. La primera es va fer passar per simpatitzant de Franco i va entrevistar, com a corresponal d’un diari anglès, a Sevilla, el general Queipo de Llano, qui, convençut que parlava amb un feixista, no va tenir pas pèls a la llengua. La tercera vegada –a la segona no li va passar res que ens interessés– va ser fet presoner per les tropes franquistes i lliurat a Queipo de Llano. Naturalment, fou condemnat a mort. I ara ve el que jo volia explicar. Esperant a la presó el moment en què el cridessin per dur a terme l’execució, Koestler, que tenia una formació científica seriosa, va revifar les matemàtiques que havia estudiat en la seva joventut: explica a la seva autobiografia que amb un ferro del somier va començar a rascar el guix de les parets intentant recordar la demostració d’Euclides sobre el fet que la sèrie dels nombres primers és infinita... I diu que en aconseguir-ho va sentir-se envaït d’un plaer enorme, tant d’haver-ho assolit com del fet que la demostració és, assegura, veritablement bella. Coincideixo plenament. (Val a dir que Koestler se salvà a última hora per un afortunat canvi de presoners.)

Hardy, un notable matemàtic del segle XX, va defensar dues característiques de les matemàtiques, la bellesa i la neutralitat, en un llibret preciós, *Autojustificación de un matemático*. Si bé respecte a la neutralitat es va equivocar –potser un altre dia en parlarem–, sobre la bellesa va escriure paraules molt encertades al meu entendre.

Diu: “Les configuracions construïdes per un matemàtic, tal com succeeix amb les d’un pintor o poeta, han de posseir bellesa. Les idees, tal com els colors i les paraules, s’han d’acoblar de manera harmònica. La bellesa així entesa és primordial i, de fet, no hi ha lloc per a les matemàtiques desagradables des d’un punt de vista estètic.” I afegeix que aquesta qualitat de bellesa va unida a la satisfacció de la treballa matemàtica, satisfacció que, naturalment, es multiplica quan la bellesa hi és present.

Poder apreciar la bellesa matemàtica, però, implica un aprenentatge i algú, un guia, que sàpiga despertar l’entusiasme. Tal com passa en totes les matèries que descobrim al llarg de la nostra vida, això és bo que succeeixi en l’edat en què la persona es forma.

Orwell, la consciència d'una generació

S'acaba l'any del centenari de George Orwell,
l'escriptor considerat com la "consciència
crítica d'una generació".

George Orwell, quan tenia quaranta-dos anys. L'escriptor britànic va copsar de manera excel·lent alguns dels episodis més difícils de la història de Catalunya.

Quan està a punt d'escolar-se la commemoració del primer centenari de George Orwell és positiu de fer un balanç, ni que sigui ràpid i apressat, sobre el que ha suposat per a la nostra tan malmesa contemporaneïtat recordar un escriptor que ha estat considerat la "consciència crítica d'una generació" i que, altrament, a desgrat d'haver escrit sempre en llengua anglesa, l'hem sentit tan proper a nosaltres. Fa tres anys Miquel Berga recordava que quan Doris Lessing va venir a recollir el XI Premi Catalunya, el maig del 1999, no es va poder estar de referir-se al fet que unes quantes generacions d'anglesos van tenir notícies del nostre país per primera vegada a través d'un llibre d'Orwell, l'emblemàtic *Homenatge a Catalunya*, un dels millors llibres que s'han escrit mai sobre la Guerra Civil del 1936-1939.

Només per aquest fet, el deute que hem contret amb Orwell és extraordinari i no deixa de ser una paradoxa que l'única plaça que porta el seu nom a Barcelona, i ben segur a tot Catalunya, sigui dels pocs indrets de la ciutat on hi ha instal·lades càmeres de vigilància... Però, tornant al centenari del seu naixement, val a dir que el balanç no pot ser més afalagador. Sense les estridències que van acompanyar l'arribada de l'any 1984, aquell any que dona títol a un dels seus llibres més coneguts, avui po-

dem dir que sabem més coses de l'escriptor britànic. A banda que, per fi, ha aparegut l'edició sencera de l'*Homenatge a Catalunya*, sense els talls que en la primera edició catalana de l'any 1969 havia imposat la censura franquista, i que incomprendiblement, s'havien anat reproduint en les edicions següents, s'han traduït al català llibres com *Dies de Birmània* i *Sense ni cinc a París i Londres*, i s'ha publicat l'extens volum d'*Orwell en España*, on es recullen tots els escrits orwellians dedicats a la Guerra Civil. A Barcelona, l'Ajuntament va organitzar durant el primer semestre un interessant cicle de conferències que es va desenvolupar per diferents biblioteques municipals de la ciutat, amb l'objectiu d'animar la gent a la lectura, i el propassat mes d'octubre es va inaugurar a Girona una exposició que ha de ser itinerant i s'ha d'instal·lar en altres ciutats dels Països Catalans. Estem a l'espera, també, de l'estrena, que esperem que sigui imminent, del documental dirigit pel director escocès Mark Littlewood, i en el qual han col·laborat la productora catalana Àrea de Televisió i TV3. Tot plegat, a més dels articles que s'han anat publicant en la premsa diària i setmanal sobre el nostre personatge.

La llista d'Orwell. Però, en el marc de tanta commemoració, el mes de juny va esclatar el que havia de ser una bomba informativa, si bé a la fi ha resultat ser foc d'encenalls. El periòdic anglès *The Guardian* publicava el dia 21 de juny amb tot luxe de detalls que Orwell havia delatat trenta-vuit simpatitzants comunistes durant els anys de la guerra freda. Per fi, George Orwell, el referent ètic d'una generació, l'implacable crític de tota mena de totalitarismes, el socialista radical, tenia una taca en el seu currículum. Perquè, a més, entre els "denunciats" hi havia personalitats de la talla dels actors Charles Chaplin i Michael Redgrave, els historiadors Edward H. Carr i Isaac Deutscher, a més de nombrosos periodistes més o menys coneguts. La notícia la donava a conèixer com una gran primícia el periodista Timothy Garton Ash i l'endemà tota la premsa europea, i naturalment la del

EL TEMPS

L'escriptor, formant amb les milícies del Partit Obrer d'Unificació Marxista (POUM), a les casernes Lenin de Barcelona. Gràcies a la seva alçada, sobresortia enmig del grup.

nostre país se'n feia ressò, li'n donava crèdit i començaven a córrer rius de tinta deplorant, com va escriure el senyor Enrique Krauze al diari *El País*, la "paradoxal santedat d'Orwell" i els seus pecats quan va portar massa lluny la seva oposició al comunisme. Perquè era evident que Orwell s'havia convertit en un agent al servei de la causa anticomunista que pretenia, com a mínim, realitzar a Europa una cacera de bruixes similar a la que el senador McCarthy menava als Estats Units...

El que no va dir la premsa, d'entrada, és que no era la primera vegada que la notícia saltava a les pàgines impreses i que justament el mateix diari anglès *The Guardian* havia llançat exactament la mateixa calúmnia el dia 11 de juliol del 1996, set anys abans! En aquesta ocasió, els periodistes Richard Norton-Taylor i Seumas Milne publicaven un extens article sota el sensacionalista títol d'"Orwell va proposar una llista negra d'escriptors a un servei de propaganda antisoviètica". La notícia, per tant, era exactament la mateixa, encara

que el motiu de la seva publicació era diferent. L'any 1996 els periodistes havien trobat la carta que Orwell va escriure a Celia Kirwan, membre de l'Information Research Department, departament secret del Foreign Office britànic, oferint els seus serveis, mentre que l'any 2003 apareixia la famosa llista que posava de manifest, arran de la personalitat d'alguns dels seus membres, la maldestra actitud d'Orwell. En ambdós casos la "sensacional" notícia venia acompanyada de desqualificacions de tota mena, que fins i tot assenyalaven que en els darrers anys de la seva vida Orwell havia abdicat de les seves conviccions socialistes...

Res més lluny de la realitat. D'entrada, el que sempre van amagar els sensacionals periodistes que donaven la notícia era la relació d'amistat que Orwell mantenia des de feia anys amb Celia Kirwan, que era ni més ni menys que la cunyada de l'escriptor Arthur Koestler, l'autor d'*El zero i l'infinit*, amb qui Orwell va mantenir durant tota la seva vida una estreta amistat. Bernard Crick, que l'any 1980 va publicar la primera biografia dedicada a Orwell, explica que el nostre home va fer coneixença de Celia el Nadal del 1945, quan va ser convidat pel matrimoni Koestler a passar les festes de cap d'any del 1946 amb ells, i també havia estat convidada Celia, la germana bessona de la dona d'Arthur, que, amb 29 anys, acabava de separar-se del seu marit. Les relacions entre Celia i Orwell dataven, doncs, de feia anys.

Quan el mes de març del 1949 Celia va anar a visitar Orwell al sanatori de Cranham, on havia ingressat a conseqüència de la tuberculosi que el va acabar matant, ho féu com a amiga que era i no com a membre d'un servei secret britànic. I, evidentment, van parlar de projectes comuns, entre els quals figurava un seguit de conferències que el Govern laborista anglès volia realitzar per contrarestar la propaganda estalinista, en un moment en què havia esclatat la guerra freda. En la carta que Orwell, després de la seva visita, escrivia a Celia, el 6 d'abril del 1949, des del sanatori de Cranham, li diu explícitament que els únics noms que pot afe-

gir a la llista de col·laboradors són els de Franz Borkenau i Gleb Struve. Al mateix temps li assenyala que, si li és d'utilitat, li pot proporcionar una llista de periodistes i escriptors que, a criteri seu, "són criptocomunistes, companys de viatges o simpatitzants, en els quals no es pot confiar per fer una propaganda similar". La llista la conserva a casa, li continua escrivint Orwell, en un carnet on té apuntades tot de coses, i li adverteix: "Si et dono aquesta llista, és a títol estrictament confidencial...". En un context en què la intel·lectualitat d'esquerra era majoritàriament filosoviètica i proestalinista, com passava des dels anys trenta, calia saber qui era qui en cada cas. Però és evident que Orwell no va proposar res al Foreign Office ni va adreçar cap instància a cap servei secret ni va denunciar ningú, entre altres coses perquè els periodistes i escriptors que suggeria a Celia Kirwan tenien una activitat pública i eren prou coneguts per les seves posicions filoestalinistes.

De la mateixa manera, Orwell era un antiestalinista públic i manifest i, a desgrat dels problemes que havia tingut per publicar algunes de les seves obres, mai no s'havia estat de criticar i d'atacar públicament el que alguns han anomenat "l'estalinofília de la intel·ligència anglesa".

El socialisme orwellià. Com és ben conegut, Orwell es va convertir en antiestalinista bel·ligerant després de la seva experiència catalana durant la Guerra Civil del 1936-1939. Milicià a les files del POUM per casualitat, quan va venir a Barcelona havia publicat un parell de llibres, i tenia en premsa *El camí de Wigan Pier*, el llibre en què recollia l'experiència del viatge que havia realitzat a les zones obreres del nord d'Anglaterra, i en què descrivia les condicions de vida i les preocupacions dels miners durant els anys de la profunda depressió econòmica que patia el món capitalista. Per primera vegada en aquest llibre exposava el seu pensament polític i defensava amb grans dosis d'ingenuïtat un socialisme molt primari dotat d'un caràcter ètic i humanista i al mateix temps revolucio-

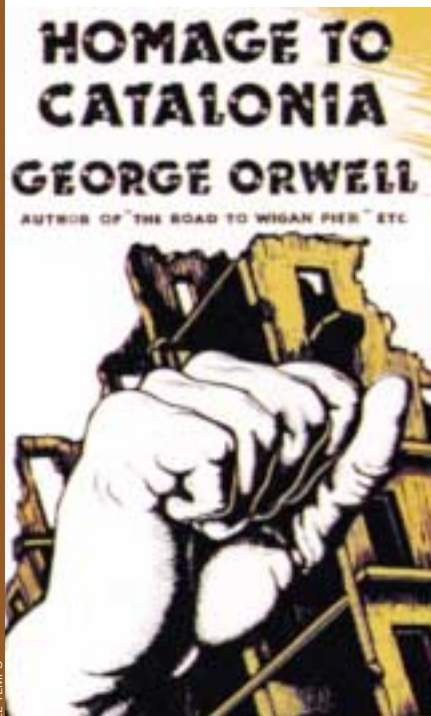
nari, fins al punt que defensava la necessitat d'un partit socialista diferent als que ja hi havia. "Socialisme significa justícia i simple decència", "el socialisme és compartit amb l'honradesa i el sentit comú", "l'autèntic socialisme és aquell que no solament creu desitjable, sinó que desitja activament veure enderrocada la tirania"... Són frases que presenten un Orwell molt poc doctrinari, i amb una concepció del socialisme molt poc elaborada, que ha anat forjant en contacte amb la realitat que l'envoltava. Però alhora es tractava d'un socialisme radical que passava per ser extraordinàriament crític amb els socialistes existents –l'esnobisme de molts intel·lectuals de classe mitjana– i per definir "objectius autènticament revolucionaris".

Quan Orwell va arribar a Catalunya, el desembre del 1936, el seu bagatge teòric i doctrinari era molt pobre, però indubtablement les seves conviccions socialistes eren molt profundes, tant, que no va dubtar a defensar les seves idees a les trinxeres de la llibertat, i a venir a Barcelona a combatre amb les armes a la mà al feixisme. La seva adscripció a les milícies del POUM, la seva participació en les lluites internes que van tenir lloc a la rereguarda catalana durant els fets de maig del 1937, i sobretot, la repressió a la qual es va veure sotmès el POUM i el mateix Orwell a partir del mes de juny del 1937 i la campanya de calúmnies a què el PCE i el PSUC els van sotmetre, van determinar un canvi fonamental en l'actitud d'Orwell. Des d'ara, es va convertir no sols en un defensor radical del POUM i de la línia política que aquest partit havia defensat –i que qüestionava mentre va ser a Catalunya–, sinó que es va convertir en un antiestalinista radical.

I a partir d'aquest moment va situar com un dels seus objectius, tant de la seva vida política com literària, la crítica radical contra tots els totalitarismes i, naturalment, contra el totalitarisme estalinista.

Sovint, i encara més amb motiu de les "revelacions" proporcionades amb la famosa llista, s'ha qualificat aquesta actitud d'Orwell com una involució en el seu pensament polític i se l'ha consi-

L'experiència catalana, alhora que refermava les seves conviccions socialistes i generava el seu antiestalinisme radical, li havia creat unes obsessions que ja no va abandonar al llarg de la seva vida i que ajuden a entendre 'Animal Farm' i '1984', les seves dues grans novel·les, que va publicar, respectivament, el 1945 i el 1949

Primera edició d'*Homenatge a Catalunya*, de l'any 1938, en la seva versió anglesa.

Els arguments eren tan irrefutables que els seus detractors havien de buscar raons per a la desqualificació més enllà de la vàlua literària d'unes obres que ningú no s'atreveix a discutir

derat com un anticomunista radical que en plena guerra freda es va posar al servei dels Estats Units i de l'imperialisme americà. És el que deia, per exemple, l'historiador Christopher Hill, vell estalinista, antic militant del PC anglès, en unes declaracions a *Independent on Sunday*, el 14 de juliol del 1996: "Sempre he sabut que es tractava de moneda falsa. Hi havia alguna cosa sospitosa en Orwell. Aquest afer m'entristeix i em fa pena, confirma les meves pitjors sospites sobre aquest individu. Això quadra perfectament amb el to general dels seus articles i de les seves obres de ficció, un to que sempre ha estat molt ambigu. *Animal Farm* no és sinó un atac contra el comunisme." Hom podria trobar declaracions semblants, sempre desqualificatòries i calumnioses, a Anglaterra, a França i, naturalment, també a casa nostra.

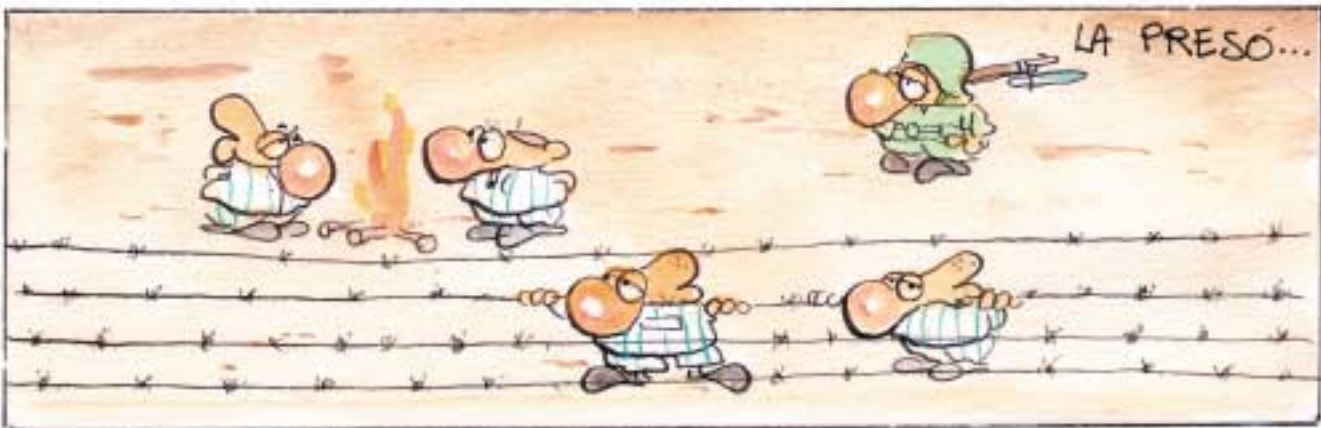
Però el cas és que abunden els testimonis segons els quals Orwell no va abdicar mai dels seus principis socialistes. De fet, la seva experiència a Catalunya va servir per a refermar les seves conviccions socialistes. És el que li deia el 8 de juny del 1937, des del sanatori Maurín de Barcelona, al seu amic, el també escriptor anglès Cyril Connolly: "Per fi crec de veritat en el socialisme, cosa que no feia abans", o un mes i mig després, ja des d'Anglaterra, al seu amic Rayner Heppenstall, "encara crec que és necessari lluitar a favor del socialisme i contra el feixisme; vull dir, contra el feixisme físicament i amb armes, encara que sigui per distingir entre una cosa i l'altra". I encara el novembre del 1945, quan va rebutjar una invitació per donar una conferència en una institució conservadora anglesa, escrivia, explícitament: "No puc associar-me a un organisme essencialment conservador que pretén defensar la democràcia a Europa, però que no té res a dir sobre l'imperialisme britànic. Jo pertanyo a l'esquerra i he de treballar-hi dins." Cap involució ideològica, doncs, en el pensament d'Orwell.

Les obsessions d'Orwell. L'experiència catalana, alhora que refermava les seves conviccions socialistes i ge-

nerava el seu antiestalinisme radical, li havia creat unes obsessions que ja no va abandonar al llarg de la seva vida i que ajuden a entendre *Animal Farm* i *1984*, les seves dues grans novel·les, que va publicar, respectivament, el 1945 i el 1949. L'obsessió contra el terror i la pràctica del terror utilitzat per l'estat i pel poder polític com a instrument de control, juntament amb la seva obsessió per la veritat històrica, foren dues constants en les preocupacions d'Orwell que es van anar aguditzant amb el pas dels anys. A Catalunya, Orwell havia observat que els comunistes, seguint els dissenys de Stalin, havien utilitzat els mecanismes del terror per controlar el poder al conjunt del territori republicà després dels fets de maig del 1937. I s'havia adonat també que la falta de respecte a la veritat i el recurs sistemàtic a la mentida no eren atribuïts d'una determinada tendència política, sinó que dreta i esquerra hi podien recórrer quan convenia als seus fins polítics. I va acabar relacionant la manipulació de la veritat històrica amb l'existència dels totalitarismes.

I els arguments eren tan irrefutables que els seus detractors havien de buscar raons per a la desqualificació més enllà de la vàlua literària d'unes obres que ningú no s'atreveix a discutir. Perquè *Animal Farm*, mal que li pesi a Hill, no és un atac al comunisme, sinó una crítica visceral contra una revolució traïda, elaborada des de posicions socialistes, i *1984* retrata l'existència d'un sistema totalitari que, en el marc d'un món que viu en guerra permanent, utilitza la repressió, el terror i la mentida per sostenir-se. Les similituds amb la realitat del sistema estalinista a l'antiga URSS eren massa evidents perquè els estalinistes ho poguessin resistir. I quan han pogut, han tornat a utilitzar la calúnnia per desautoritzar un dels autors més lúcids del panorama literari del segle XX europeu i alhora un referent moral de primera fila per tots aquells que creuen que sense llibertats no hi ha futur, i que, a desgrat de tot, la veritat, com diria Lenin, sempre és revolucionària.

Pelai Pagès

El 1978, l'any en què es va promulgar la nova Constitució monàrquica, fou, indubtablement, com corresponia a un moment de ressaca postelectoral, després de les primeres eleccions que se celebraven al país des de feia quaranta-un anys, un any farcit d'esperances, d'incerteses i d'il·lusions, però també de tensions, d'incògnites i de presagis que no sempre eren optimistes. S'acabaven de celebrar unes eleccions en què els partits comunistes i socialistes s'havien pogut presentar lliurement, però, en canvi, no ho havien pogut fer els republicans. Existien, almenys aparentment, les llibertats de premsa, d'opinió, d'associació i de reunió. Des del mes d'octubre del 1977 Josep Tarradellas, durant molts anys president de la Generalitat de Catalunya a l'exili, presidia des de Barcelona la Generalitat, ara reinstaurada. Però el franquisme, el règim que es tractava de superar, no només no havia desaparegut, sinó que mantenia una presència molt activa a les institucions i al carrer, mentre els partits parlamentaris, alguns dels quals eren una herència directa del franquisme, maldaven perquè la reforma s'acabés imposant en el marc constitucional d'una carta magna que havia d'ésser monàrquica i havia d'atorgar estabilitat a una situació que era, encara, manifestament inestable.

El manteniment del franquisme sociològic i la crispació basca. Perquè, d'entrada, eren nombrosos els sectors franquistes que estaven a l'aguait l'oportunitat per bloquejar la situació política i iniciar un procés involucionista. Dins de l'exèrcit i dins dels cossos policíac i judicial encara no s'havia superat del tot la legalització del partit comunista, el retorn de personatges mítics com Dolores Ibárruri —de qui Manuel Fraga Iribarne, quan fou ministre de la Governació, havia dit que no tindria prou policies per garantir-ne la protecció—, la celebració de les eleccions o la restitució de la Generalitat. A Catalunya i al conjunt de l'estat, l'any 1978 es produïren en tots aquests àmbits esdeveniments preocupants. Al març, justament, un consell de guerra havia condemnat quatre membres d'Els Joglars, entre altres Albert Boadella, a dos anys de presó per "injúries i

1978: l'any u de la democràcia

Amb no pocs problemes, amb tensions polítiques, enmig de violència, naixia la Constitució amb prou consens. A Euskadi, però, no es veia igual. Com ara.

ofenses” contra l'exèrcit arran de l'obra de teatre *La Torna*, centrada entorn a la personalitat del ciutadà polonès que havia estat ajusticiat juntament amb Puig Antich, el març del 1974. I el mes de maig es produïa un relleu prou significatiu a la capitania general de Catalunya: el tinent general Francisco Coloma Gallejos, que havia estat ministre de l'Exèrcit en els darrers governs de Franco, era substituït pel general Antonio Ibáñez Freire. La crònica del relleu era irrefutable: Coloma s'havia manifestat molt reticent envers les noves autoritats autonòmiques. Que dins de les files de l'exèrcit hi havia nombrosos moviments es va posar ben aviat en evidència: el dia 16 de novembre hom descobria l'existència de l'“Operación Galaxia” i eren detinguts el tinent coronel de la Guàrdia Civil Antonio Tejero i el capità de la policia Ricardo Sáenz de Ynestrillas. Sembla que pretenien portar a terme una acció prou agosarada com era ocupar militarment la Moncloa, segrestar el president del Govern, Adolfo Suárez, i forçar la formació d'un nou govern.

Paral·lelament, dins dels cossos policíacs la situació no era més bona, com es posava sovint de relleu en ocasió dels esdeveniments que tenien lloc a Euskadi. Durant la celebració de la festa de San Fermín, a Pamplona, per exemple, la policia armada va entrar a la plaça de braus a trets, el dia 8 de juliol, i va provocar un mort i uns cent cinquanta ferits. I pocs dies després, el 13 de juliol, una companyia de la policia armada protagonitzava un altre aldarull considerable, a la ciutat guipuscoana de Renteria, quan assaltava els comerços de la vila.

Entremig abundaven les manifestacions d'extrema dreta, com la que va tenir lloc el dia 4 de juny a Madrid, on diversos milers de manifestants acusaven de “traïció” a Adolfo Suárez.

I és que, a més, l'activitat d'ETA seguia condicionant tot el procés polític espanyol. L'organització armada no estava acceptant la reforma política tal com s'estava portant a terme, i a desgrat que la llei d'amnistia aprovada pel Govern el 14 d'octubre del 1977 havia buidat definitivament de bascos les presons –el darrer pres, Francisco Aldanondo Badiola, abandonava la presó de Martutene el dia

9 de desembre–, havia decidit prosseguir la lluita armada com a mitjà per aconseguir la llibertat d'Euskadi, amb un resultat escruixidor ja l'any 1978: 68 morts, mentre abans de la mort de Franco, el nombre de víctimes mortals que s'atribuïa a les accions d'ETA era de 43 en total. Entre aquestes 68 víctimes mortals, sobresurten les del periodista José María Portell, un home que havia intentat actuar com a mitjancer entre ETA i el Govern de Suárez, assassinat a Portugalete (Biscaia) el dia 28 de juny; el general Juan Sánchez Ramos i el tinent coronel José Antonio Pérez Rodríguez, a Madrid el 21 de juliol; el membre de les Gestores Pro Amnistia Iñaki Oláiz, el 30 d'octubre; o el magistrat José Francisco Mateu, el 16 de novembre.

Al mateix temps, el GRAPO –el Grupo Revolucionario Antifascista Primero de Octubre–, que depenia del Partit Comunista d'Espanya (Reconstituït), seguia actuant i el 22 de març del 1978 assassinava el director general d'Institucions Penitenciàries, Jesús Haddad, mentre a Barcelona –on el dia 16 de gener la sala de festes Scala havia sofert un atemptat que va provocar la mort de quatre treballadors– el 25 de gener havien mort assassinats l'excalde franquista de Barcelona Joaquín Viola i la seva dona, Montserrat Tarragona, en una acció que es va atribuir a grups independentistes catalans. A Viola li havien col·locat un artefacte explosiu al cos.

Totes aquestes accions, que provocaven reaccions populars contràries –les manifestacions contra el terrorisme que havia auspiciat el plenari del Congrés i del Senat havien aplegat el 10 de novembre a Barcelona unes 100.000 persones–, provocaven també accions il·legals que, segons totes les sospites, sorgien de les claveres més profundes de l'estat. Així, el dia 5 d'abril el dirigent independentista canari Antonio Cubillo era objecte d'un atemptat a Algèria, del qual sortiria greument ferit. Al sud de França una misteriosa Triple A portava a terme els seus atemptats en contra dels refugiats bascos. El dia 2 de juliol atemptava contra l'exdirigent d'ETA Juan José Etxabe i assassinava la seva dona, i el desembre moria assassinat José Miguel Beñarán, “Argala”. Mentre, l'extrema dreta el dia 30

L'activitat d'ETA seguia condicionant tot el procés polític espanyol.

L'organització armada no estava acceptant la reforma política tal com s'estava portant a terme, i a desgrat que la llei d'amnistia aprovada pel Govern el 14 d'octubre del 1977 havia buidat definitivament de bascos les presons –el darrer pres, Francisco Aldanondo Badiola, abandonava la presó de Martutene el dia 9 de desembre–, havia decidit prosseguir la lluita armada com a mitjà per aconseguir la llibertat d'Euskadi, amb un resultat escruixidor ja l'any 1978

d'octubre enviava al diari *El País* un paquet bomba, matava un treballador i en feria dos més.

La vida política. En aquest marc, la vida política bullia en una efervescència inèdita. En el conjunt de l'estat, els grans partits parlamentaris buscaven resituar-se i redefinir tots els seus objectius programàtics davant la nova situació democràtica. La governamental UCD –que Alfonso Suárez havia improvisat per presentar-se a les eleccions el mes de juny anterior– celebrava el seu primer congrés, i tot i la reelecció com a president del partit de Suárez, ja es feren evidents dissensions importants en el seu si. També el partit comunista de Santiago Carrillo celebrava el seu primer congrés en plena legalitat, des dels anys republicans, mentre Felipe González, l'indiscutit dirigent del PSOE, plantejava la necessitat que el partit abandonés el marxisme com a senya d'identitat ideològica. Poc temps abans, els partidaris d'Enrique Tierno Galván dins del Partit Socialista Popular (PSP) s'havien unit al PSOE.

A Catalunya, altrament, també es produïen significatius moviments polítics. Mentre l'Esquerra Democràtica de Catalunya, el partit que liderava Ramon Trias Fargas, al juny s'integrava dins de Convergència Democràtica de Catalunya, el 16 de juliol els socialistes catalans celebraven el seu congrés d'unificació, integrant dins de la mateixa organització el Partit Socialista de Catalunya (Congrés), el Partit Socialista de Catalunya (Reagrupament) i la Federació Catalana del PSOE. Sorgia, així, el Partit dels Socialistes de Catalunya (PSC-PSOE), federat a escala estatal amb el PSOE i dirigit per Joan Reventós.

Però més enllà d'aquests moviments, Catalunya vivia en la preocupació de dotar de contingut un autogovern que no avançava. El mes de gener s'havia constituït la Comissió Mixta de Traspassos entre l'estat i la Generalitat, però la paralització pràctica de la seva tasca va motivar que a començament d'abril Josep Tarradellas realitzés un viatge a Madrid, on va romandre quinze dies i d'on retornà amb promeses de traspassos. El mes de febrer la coalició Entesa dels Catalans havia llançat una campanya a favor de

l'Estatut d'Autonomia, que el dia de Sant Jordi va concentrar prop de 100.000 persones a la plaça de Sant Jaume, mentre la diada de l'Onze de Setembre d'aquell any eren uns 400.000 catalans els que sortien al carrer per reclamar l'Estatut. A desgrat de les reticències que existien entre el president Tarradellas i l'Assemblea de Parlamentaris, el dia 3 de juliol s'havia constituït una comissió formada per vint parlamentaris que tenia per missió la redacció de l'Estatut d'Autonomia. El 29 de desembre l'Assemblea de Parlamentaris aprovava el projecte d'Estatut, que s'havia estat elaborant al parador de Sau, amb l'única abstenció del senador Lluís Maria Xirinachs.

Altrament, en el decurs de tot l'any, s'havien produït importants moviments que afectaven la vida associativa i social del nostre país. Si el mes de gener s'iniciava el procés de democratització de les universitats catalanes, amb l'elecció, per primera vegada de manera democràtica, d'Antoni Badia i Margarit com a rector de la Universitat de Barcelona i de Josep Maria Laporta de la Universitat Autònoma, el mes de febrer se celebrava al Palau de Congressos de Montjuïc el primer congrés de periodistes democràtics, amb assistència d'uns vuit-cents periodistes, i el primer de maig d'aquell any se celebrava, per primera vegada des de feia molt de temps, la festa dels treballadors en llibertat. La manifestació de Barcelona va aplegar unes 500.000 persones, en un clima de preocupació per una situació econòmica que no millorava. Ja el mes d'abril els sindicats UGT i CCOO havien convocat una vaga general d'una hora de durada, en demanda de la plena ocupació i el mes de maig oficialment la xifra d'aturats a tot l'estat superava el milió de persones, per bé que en la realitat era molt més elevada. La recessió econòmica iniciada el 1973 tardaria encara a tocar sostre.

La redacció de la Constitució i el referèndum. En aquest marc, entre preocupant i convuls, s'havia de produir el procés de redacció i posterior aprovació per referèndum de la nova Constitució, que havia de conferir el marc institucional i jurídic a la nova democràcia. Era clar, per una banda, que les Corts, tant la

Cambra de Diputats com el Senat, sorgides de les eleccions del 15 de juny del 1977, eren constituents i que, per tant, el primer repte que se'ls presentava era elaborar la nova Carta Magna, amb una voluntat de consens entre totes les forces polítiques. Avui sabem que els ponents de la Constitució –que anaven des de la dreta franquista, representada per Fraga Iribarne, fins a l'esquerra comunista, que representava Jordi Solé Tura, passant pel socialista Gregorio Peces Barba, el nacionalista català Miquel Roca i els centristes Gabriel Cisneros, Miguel Herrero de Miñón i José Pedro Pérez Llorca– no van tenir una tasca fàcil; que van existir moments de ruptura; que alguns, com els representants de la dreta, no van acceptar en cap cas l'ús del concepte de “nacionalitats” referit a coses diferents que no fossin Espanya; que el PSOE va mantenir la defensa de la república d'una manera simbòlica, però que no en faria cavall de batalla; que l'Església catòlica es va sentir ofesa per la marginació que patia, en la mesura en què es va evidenciar que es tractava d'una constitució laica; que hom va optar per una constitució llarga perquè els principis liberals –la defensa de les llibertats– quedessin ben recollits; que, de tota manera, l'opció bicameral apuntava cap a una sobirania popular moderada, en què els possibles excessos democràtics de la cambra baixa serien convenientment retallats per la cambra alta; i que la concessió d'autonomia per a Catalunya o per a Euskadi venia esmorteïda per la concessió, ja contemplada, del “cafè per a tots”, que convertia una reivindicació política en una mesura de descentralització administrativa...

Era evident que l'esquerra –aquella esquerra que tot just feia dos o tres anys reclamava la ruptura amb el passat franquista– havia renunciat a principis ideològics que, en un altre moment, haguessin semblat inqüestionables: el dret a l'autodeterminació, que havia figurat a tots els programes polítics, la república, un sistema parlamentari unicameral, o que, en tot cas, el Senat fos la cambra autònoma... Per part de la dreta o dels sectors que procedien del franquisme la mateixa acceptació d'un règim parlamentari i autòmic era ja tota una novetat. I més, si hom té en compte les pres-

sions de l'exèrcit. Com s'ha dit tantes vegades, la cúpula militar de l'exèrcit espanyol havia fet tota ella la guerra amb Franco i, a més, les accions d'ETA se centraven, en bona mesura, en l'exèrcit, com es va demostrar en l'atemptat del 21 de juliol del 1978, el mateix dia que el Congrés de Diputats havia d'aprovar el text constitucional.

Aquella votació, crispada per la notícia de l'atemptat, va posar en evidència l'eficàcia parlamentària del consens en ésser aprovada la Constitució per 258 vots a favor, dos en contra –un d'ells d'Euskadiko Ezkerra– i catorze abstencions –dues d'Esquerra Republicana de Catalunya–, mentre els vuit diputats del PNB no van assistir a la sessió. Un resultat similar es va donar quan el 31 d'octubre la Constitució fou aprovada pel Senat: 226 vots a favor, cinc en contra –entre altres el de Lluís Maria Xirinachs– i vuit abstencions –incloses cinc del grup basc i una d'Esquerra Republicana–. La Constitució quedava llesta per ésser plebiscitada en el camp popular.

Quan el dia 6 de desembre del 1978 es va celebrar, finalment, la consulta popular, el resultat era el que calia esperar. En l'àmbit espanyol la majoria estava garantida; a Catalunya –on havia existit una campanya a favor del no i/o de l'abstenció, animada per sectors nacionalistes i de l'esquerra radical– hom podia preveure que el suport no fos unànime; i a Euskadi era d'esperar que guanyés l'abstenció. Finalment, els resultats reflectien el desencís que determinats sectors de la societat van manifestar envers el consens polític. A desgrat que la totalitat de les forces polítiques parlamentàries i el mateix Govern de la Generalitat van fer campanya a favor del sí, només va votar el 67,91% del cens electoral (amb un 32,09% d'abstencions), i d'aquest foren positius el 91,09% de vots, amb la qual cosa a Catalunya va votar afirmativament a favor de la Constitució el 61,43% del total del cens electoral. A les Illes Balears el resultat era una mica més positiu: amb un 70,18 % de participació (29,82% d'abstenció), els vots afirmatius pujaven al 90,22 % dels votants i al 62,78% del total del cens. Només al País Valencià la nova Constitució va trobar un suport més majoritari: va votar un 74,14% del cens

EFE

(amb un 25,86% d'abstenció), i un 89% ho va fer afirmativament, un 65,86% del cens electoral.

El resultat era molt diferent al País Basc, on la campanya a favor de l'abstenció emesa pel PNB va donar els seus resultats: la participació fou només del 44,65%, mentre l'abstenció pujava al 55,35% i només el 70,24% dels vots emesos eren positius, amb la qual cosa al País Basc –sense Navarra– la Constitució era recolzada només pel 30,86% del cens electoral. A Navarra la situació millorava una mica: l'abstenció només havia pujat fins al 33,37% del cens, i la participació fou del 66,63%, però els vots emesos favorables eren el 76,42% dels votants, un 50,43% del cens electoral, just la meitat.

Aprovada la Constitució del consens, s'obria una nova etapa en la història d'Espanya, en què encara quedava molt de camí per recórrer abans que hom pogués considerar consolidada la nova monarquia parlamentària. Però, per damunt de tot altre tipus de consideració, una cosa quedava clara: Euskadi plantejava un repte a Espanya no gens fàcil de superar. A vint-i-cinc anys de distància, la història no ha fet més que confirmar, en aquest punt, els auguris més problemàtics.

Pelai Pagès

Asseguts, els membres de la ponència constitucional que signarien la Carta Magna. D'esquerra a dreta, Manuel Fraga, Miquel Roca, Gabriel Cisneros, José Pedro Pérez Llorca, Miguel Herrero y Rodríguez de Miñón i Jordi Solé Tura. Era el 10 d'abril del 1978.

Liberalisme en temps de crisi

El constitucionalisme espanyol arrenca amb la Constitució de Cadis del 1812. La primera netament liberal, que fou adaptada per diversos pobles americans i europeus.

EL TEMPS

La història del constitucionalisme espanyol arrenca amb la Constitució de Cadis del 1812, que va ser elaborada per les Corts reunides en aquella ciutat en plena guerra del Francès (1808-1814). La primera Constitució netament liberal de la història d'Espanya, que també fou acceptada per diversos pobles americans i europeus, va veure la llum en el marc de la crisi de l'antic règim.

La guerra del Francès. Els darrers anys del segle XVIII havien posat de manifest la crisi de la monarquia espanyola i del model polític de reformisme il·lustrat. El regnat de Carles IV havia comportat una crisi política provocada per la por a la revolució francesa, per una constant recessió econòmica, agreujada per l'endeutament progressiu de l'estat, i per un seguit de conflictes interns, el motí d'Aranjuez i el procés de lluita contra la invasió francesa, que van obrir el camí a l'inici del llarg procés de crisi de l'antic règim. El Tractat de Fontainebleau del 1807 comportà l'adhesió del Govern espanyol al blo-

queig continental contra Anglaterra i establí, al mateix temps, una submissió total de la corona espanyola als plans de Napoleó, emperador francès, permetent l'entrada de tropes franceses a la Península amb el pretext d'envair Portugal.

La presència de l'exèrcit francès, l'experiència del motí d'Aranjuez contra Godoy, que va obligar Carles IV a abdicar a favor del seu fill Ferran, en un moment en què la invasió francesa ja era un fet, i les notícies que arribaven de Baiona, on Napoleó havia segrestat Carles IV i Ferran obligant-los a abdicar i nomenant rei d'Espanya el seu germà Josep I, acabaren per cristal·litzar en l'aixecament espontani contra l'invasor francès. Per tot el territori peninsular es constituïren juntes locals integrades per les autoritats representatives de la noblesa, les ordres religioses, el clergat secular, la universitat, propietaris i representants dels gremis, que es van sentir legitimades per dirigir el país i la guerra i per fer front a les autoritats de Madrid fidels a Josep I.

Mentre la Junta Suprema de Govern, establerta en absència del rei, mostrava

La proclamació de la Constitució del 1812, feta a Cadis, va ser un esdeveniment cabdal en la història, ja que el liberalisme que la caracteritzava es va estendre a diversos països europeus i americans. Es pot afirmar que va ser un text avançat al seu temps, tot i que només viuria dos anys.

la seva passivitat i el Consell de Castella, els capitans generals i les audiències es limitaven només al manteniment de l'ordre i a obeir les autoritats franceses, el 25 de maig del 1808 es va constituir la Junta d'Astúries, que obrí el camí a la proclamació de divuit juntes provincials més a Santander, Sevilla, Cadis, Mallorca i d'altres ciutats. A Catalunya, l'entrada de les tropes franceses va provocar també l'aparició d'autoritats insurreccionals: la creació, el 2 de juny a Lleida, d'una Junta de Govern i Defensa sota la direcció del bisbe va anar seguida per la constitució d'altres, locals o corregimentals, a les localitats més importants. Tot plegat propicià el naixement d'una Junta Superior de Catalunya el 18 de juny, que aplegava representants de deu corregiments i que fou presidida pel bisbe Jeroni M. de Torres. I el 25 de setembre del 1808 es constituí a Aranjuez la Junta Central, que es dissolgué el 24 de gener del 1810 i possibilità la convocatòria de Corts generals de la nació pel mateix any. Des dels seus inicis la guerra del Francès es va plantejar com una lluita contra l'invasor, però al

mateix temps com un aixecament popular contra l'antic règim.

El vessant politicosocial de la guerra del Francès es va concretar ben aviat en les Corts, reunides a Cadis, que van elaborar la Constitució del 1812.

La promulgació de la Constitució. De fet, la Constitució del 1812 va néixer com a resposta al denominat Estatut de Baiona del 1807, que havia estat presentat per Napoleó i aprovat per una assemblea de majoria de nobles a la ciutat francesa. Si bé el seu objectiu fou endegar una política de regeneració del país, no es tractà d'una constitució en no ser elaborat per representants de la nació espanyola. Considerat com a carta atorgada per un rei estranger que no consolidà la seva corona, que pràcticament mai fou aplicada, ja que les condicions de la guerra no ho van permetre, el seu caràcter liberal va suscitar el recolzament d'un sector d'intel·lectuals i funcionaris. I l'Estatut de Baiona va tenir un paper històric destacat en el naixement del constitucionalisme, en provocar la redacció d'una constitució alter-

nativa, la del 1812, per part dels que s'enfrontaven a la invasió napoleònica.

Efectivament, en la Junta Central va arrelar la necessitat de convocar Corts amb la finalitat d'iniciar un procés revolucionari i reformador. Aquestes finalment es reuniren a Cadis el 24 de setembre del 1810, i ja en el discurs inaugural de la primera sessió s'afirmaren com a dipositàries de la sobirania nacional, privant de legitimitat a la monarquia de Josep Bonaparte i a l'Estatut de Baiona. Els diputats que les integraven eren en total 308, dels quals 97 eren eclesiàstics, 8 títols del regne, 37 militars, 16 catedràtics, 60 advocats, 55 funcionaris públics, 15 propietaris, 9 marins, 5 comerciants, 4 escriptors i 2 metges. A Cadis no van tenir representació les classes populars.

El primer president de les Corts, lloc que ocuparia durant un mes, fou el diputat català Ramon Llätzer de Dou i de Bassols, jurista conservador nascut a Barcelona. També arribaren a desenvolupar aquest càrrec l'eclesiàstic i polític de Mataró Jaume Creus i Martí, que s'oposà a les reformes polítiques escoses per les Corts, i Joan de Balle i Milans del Bosch, l'advocat i polític que seria també diputat en les Corts del trienni liberal. La composició dels diputats catalans a les Corts de Cadis es va caracteritzar per la heterogeneïtat. Les seves tendències i visions polítiques eren molt diferents. Es diferencià un sector reaccionari representat per homes que, com Jaume Creus i Martí, Ramon Llätzer de Dou i Francesc Papiol, s'esforçaren per mantenir la societat d'antic règim oposant-se a tota reforma política. Contràriament, l'historiador, filòleg i polític barceloní Antoni de Capmany de Montpalau i Surís fou el diputat català de més rellevància a Cadis que participà en les sessions parlamentàries al costat d'altres que, com Joan de Balle i el polític aranès Felip d'Aner d'Esteva, el diputat que destacà per les seves nombroses intervencions, també van tenir certa importància a les Corts.

"La Pepa". Proclamada el dia 19 de març i coneguda popularment com "la Pepa", la Constitució del 1812 marca els inicis, extremadament conflictius i me-

La Junta Central va arrelar la necessitat de convocar Corts amb la finalitat d'iniciar un procés revolucionari i reformador. Aquestes es reuniren a Cadis el 24 de setembre del 1810, i ja en el discurs inaugural de la primera sessió s'afirmaren com a dipositàries de la sobirania nacional, privant de legitimitat la monarquia de Josep Bonaparte i l'Estatut de Baiona. Dels 308 diputats, 97 eren eclesiàstics, 8 títols del regne, 37 militars, 16 catedràtics, 60 advocats, 5 funcionaris públics, 15 propietaris, 9 marins, 5 comerciants, 4 escriptors i 2 metges, però no representants de les classes populars

reixedors de l'oberta oposició de la monarquia i de la noblesa, del procés constitucional a Espanya. Fou el llegat més important de les Corts de Cadis, la legislació de les quals tenia com a objectius promoure la transformació de la societat i constituir un nou règim. Va ser la primera Constitució liberal, resultat d'un compromís entre liberals i absolutistes, que afavoria els primers arran de la situació política en què es va gestar. Es basava en els pilars bàsics de la il·lustració i representava els principis fonamentals del liberalisme polític: la divisió de poders, el reconeixement de les llibertats personals i públiques i la igualtat davant la llei. Les mateixes posicions liberals eren les que defensaven els col·laboracionistes amb els francesos, que ben aviat foren denominats afrancesats.

Al text constitucional i de manera introductòria es deixa ben clar que les Corts generals i extraordinàries, en absència del rei Ferran VII, en nom de Déu, decreten la constitució política pel bon govern de l'estat. La Constitució es presenta en deu títols, estructurats en capítols, que despleguen 384 articles, coronats pel manament als espanyols de complir-la com a llei fonamental de la monarquia.

Hom partia del principi que el poder resideix en la nació (art. 3), el conjunt de ciutadans, sense distinció d'estaments, que s'expressa a través de les Corts, formades per representants de la nació. La proclamació de la sobirania nacional constitueix la base de tota la futura reforma liberal de l'estat: el reconeixement dels drets individuals, la limitació del poder del monarca, la separació de poders, la supressió de privilegis... Però al costat del reconeixement de la llibertat i independència de la nació espanyola, que no podia ser patrimoni de cap família ni persona (art. 2), s'atorga al monarca un paper preponderant en establir la monarquia hereditària (art. 14), malgrat que es prenen mesures per tal de limitar les seves actuacions, o fins i tot anul·lar-les, si el monarca intentés restablir l'absolutisme. La utilització, per primera vegada, del concepte de "nació espanyola", clarament contraposat als pressupòsits polítics en què se

sustentava l'organització de l'antic règim, és especialment important perquè configura la nova concepció de l'estat centralitzat i homogeni que introduiran els liberals espanyols.

I de la declaració de sobirania nacional, i de la necessitat de garantir l'exercici dels drets de l'individu, arrenca l'organització del sistema polític: s'estableix la separació de poders, deixant l'executiu a mans del rei, el legislatiu a les Corts amb el monarca, i confiant el judicial als tribunals (art. 15, 16, 17).

Les Corts representen la institució central del nou règim. Elaboren les lleis, decideixen sobre la successió de la corona, aproven tractats internacionals, fixen anualment les contribucions i les forces de l'exèrcit (art. 131). La composició de les Corts és de predomini burgès, resultat de l'exigència als diputats d'una renda anual proporcionada procedent de béns propis (art. 92) i de l'eliminació dels sectors que no tinguessin determinada posició econòmica.

El monarca posseeix la direcció del Govern i de l'administració. Intervé en l'elaboració de les lleis a través de la iniciativa i la sanció (art. 142), en virtut de la iniciativa legal (art. 171) i del veto suspensiu, al llarg de dues legislatures, dels projectes aprovats per les Corts (art. 142 a 152). I quan les lleis han estat publicades a les Corts, correspon al monarca la seva promulgació solemne (art. 154). Els ministres han de ratificar totes les decisions del rei.

La justícia és competència exclusiva dels tribunals, prohibint-se explícitament la intervenció del rei i de les Corts (art. 242 i 243). Si bé s'estableix l'existència d'una única jurisdicció en les causes comuns, civils i militars per a tota classe de persones (art. 248), al mateix temps es manté que militars i eclesiàstics seguiran gaudint del privilegi del seu estat (art. 249 i 250).

Es crea també un Consell d'Estat, integrat per 40 ciutadans escollits i proposats per les Corts entre eclesiàstics, grans d'Espanya i persones distingides per la seva formació intel·lectual, nomenat pel rei com a principal òrgan consultiu del monarca, per tal d'evitar la influència de les "cambres" de palau (art. 231).

La Constitució conté una declaració de drets, reflectida al llarg de tot el text, com el dret a la propietat i la resta de drets legítims de tots els individus que componen la nació (art. 4), el dret de llibertat d'impresament (art. 131), el dret d'igualtat davant la llei (art. 248), o el dret de representar les Corts o el rei per tal de reclamar l'observança de la Constitució (art. 373). Al costat del reconeixement dels drets individuals s'estableix que la religió d'Espanya "és i serà perpètuament la catòlica, apostòlica, romana, única vertadera", emetent un judici de valors i en una clara concessió als absolutistes i a l'Església. S'afirma també que compta amb la protecció de la nació a través de "lleis sàvies i justes" i es prohibeix l'exercici de qualsevol altra confessió religiosa (art. 12).

Els diputats de Cadis van establir un seguit de mecanismes que havien de servir per a preservar el sistema polític constitucional, en previsió de possibles oposicions a la monarquia constitucional que poguessin protagonitzar el mateix rei o els sectors privilegiats. S'estipulà que qualsevol disposició del rei havia de ser necessàriament subscripta pel ministre del ram a què la qüestió correspongués, requisit indispensable per fer efectiva dita ordre (art. 225). També marcava la periodicitat en què les Corts s'havien de reunir, consignant que el rei no podria impedir, ni suspendre, ni dissoldre les seves sessions. La Diputació Permanent de les Corts era l'organisme que, mentre aquelles no es reunien, havia de vetllar pel compliment de la Constitució i si calgués convocar Corts extraordinàries (art. 160).

Però malgrat aquestes previsions, la Constitució del 1812, important per marcar el començament del constitucionalisme espanyol i per potenciar la idea que el poder no pot ser absolut, sinó limitat, i que ha de respondre a la voluntat general de la nació, no es va poder aplicar a causa de la situació bèl·lica que vivia el país i perquè les Corts tampoc controlaven tot el territori de l'estat. Quan Ferran VII recuperà la corona, com a conseqüència del tractat de Valençay (desembre del 1813) amb Napoleó, utilitzà el suport dels diputats anomenats "servils", que havien donat a

EL TEMPS

conèixer la seva actitud anticonstitucional en el Manifest dels Perses (12 d'abril del 1814), per evitar jurar la Constitució. El dia 4 de maig del 1814 el monarca, per reial decret, va derogar la Constitució, iniciant així el restabliment de l'absolutisme. No fou fins al pronunciament de Riego l'any 1820, que va inaugurar el breu parèntesi constitucional del trienni liberal, quan per primera i única vegada a la història va ser vigent la Constitució del 1812, la primera constitució liberal de l'estat espanyol.

El 4 de maig del 1814 el rei Ferran VII derogava, mitjançant un reial decret, la Constitució del 1812. Amb aquesta decisió feia renéixer l'absolutisme a l'estat espanyol.

Maria Pilar Molina Javierre

“El recurs contra el pla Ibarretxe és una barbaritat”

Josep Antoni González Casanova (Barcelona, 1935) és catedràtic de Dret Constitucional i un dels ‘pares a l’ombra’, per part socialista, de la Constitució espanyola de 1978. En aquesta conversa parla de tot aquell procés, però també de la situació actual, amb el pla Ibarretxe en primer pla.

Josep Antoni González Casanova (Barcelona, 2 de desembre de 1935) és catedràtic de Dret Constitucional. És un pare a l’ombra de la Constitució, ja que va assessorar el PSC i el PSOE en la tramitació de la Carta Magna. També va participar com a jurista en la redacció dels estatuts de Catalunya, Euskadi i Galícia. Ha estat membre del Consell Consultiu de la Generalitat de Catalunya i acaba de ser nomenat síndic de greuges de la Universitat de Barcelona. Amb ell repassem com va anar aquell “café per a tothom”.

—Quins plantejaments fonamentals tenien els socialistes catalans per a la Constitució?

—El PSC volia una constitució que reconegués el dret a l’autonomia de les nacionalitats i regions d’Espanya. Consideràvem, igual com el PCE i el PSUC, que l’autonomia de Catalunya només tindria força i podria ser garantida si no érem una excepció; per això volíem exportar a tot Espanya el nostre projecte per Catalunya. De fet, aquest va ser un èxit important dels ponents catalans.

—I a què es va renunciar en nom del consens?

—Els socialistes no vam fer grans renúncies. De fet, es va imposar el nostre projecte autonòmic i vam dur el pes del títol VIII, de les autonomies, que reconeix i garanteix el dret a l’autonomia de les nacionalitats i regions que integren Espanya, i la solidaritat entre elles. D’altra banda, és cert que teníem la pretensió d’un senat que fos representatiu de les comunitats autònomes, però la dreta s’hi va negar.

—Però el model de distribució de competències que proposaven els socialistes, el PCE i el PSUC no va ser acceptat.

—L’esquerra desitjàvem un sistema federal de distribució de competències, amb unes atribucions de l’estat, d’altres de les comunitats autònomes i algunes de compartides. Ben senzill. Però es va imposar la fórmula de la UCD, AP i CiU, que posaven totes les competències en el mateix sac. Aquest sistema de competències exclusives de l’estat, que es resol amb un “sense perjudici de” per transferir-les, ha provocat que durant 25 anys el Tribunal Constitucional hagi d’interpretar de manera constant a qui correspon cada competència.

—Quin interès tenia el nacionalisme català en aquest model centralitzat?

—Tenia una funció política que compartien la UCD i CiU. En aquest estira-i-arrotonsa, el Govern espanyol podia al·legar que defensava la unitat d’Espanya contra la Catalunya separatista, i a CiU li permetia aixecar la bandera de la Catalunya irredempta i trepitjada quan se li negués una competència a Madrid. El mateix joc que van fer Adolfo Suárez i Jordi Pujol el fan ara José María Aznar i Artur Mas.

—Potser ens hem deixat una renúncia ideològica. Els socialistes es consideraven republicans, però van acceptar la monarquia sense posar-hi entrebancs.

—En el cas concret de Joan Carles I, discutir-ho hagués creat una situació molt desestabilitzadora, i tots els partits ja ens havíem posat d’acord que aquesta qüestió no es plantejaria. Per a mi no va ser una renúncia, perquè vam defensar una monarquia parla-

JORDI PUJOL

mentària, que, de fet, és una república coronada.

—El PSOE ja tenia previst renunciar a la república i només fer-ne una defensa simbòlica. Això es va utilitzar com a eina de negociació per a arrencar altres avantatges?

—Exactament. El PSOE va anar ajornant la seva posició, en el fons com una amenaça perquè si la Constitució sortia massa de dreta els socialistes votarien contra la monarquia. Però no va ser necessari amenaçar, tothom sabia que no posaríem entrebancs.

—De fet, vostè mateix va redactar l'esborrany referit a la monarquia, que va arribar a mans de Joan Carles I en un intent de pressió.

—La UCD va dur l'esborrany al rei, tot i que havia deixat clar que no es pronunciaria sobre la Constitució. Li van dir: "Miri, no li donen cap poder, i ho han fet els socialistes, els socialistes catalans!". La sorpresa per a la

UCD va ser que el rei es va empijar i va contestar-los: "Potser que els hauré d'estar molt agraït el dia de demà als socialistes catalans, perquè així no tindré feina." Aquesta anècdota indica amb quina dignitat el rei va respondre a aquestes pressions.

—El PSOE també va anar a veure el rei.

—Sí, però no per a pressionar-lo. A la Comissió Constitucional es va crear un enfrontament fix: hi havia una aliança de la dreta, que sumava 19 vots, i les altres forces democràtiques en sumaven 17. Sempre podia imposar-se la dreta, però això era anar contra l'esperit de la Constitució; per això els socialistes van protestar i jo vaig suggerir a Felipe González que anés a veure el rei, perquè creia que havia de saber que sortia un text massa reaccionari.

—Amb la intervenció o no del rei, finalment es va arribar al famós consens. Com va anar?

"El PSC volia una constitució que reconegués el dret a l'autonomia de les nacionalitats i regions d'Espanya. Consideràvem, igual com el PCE i el PSUC, que l'autonomia de Catalunya només tindria força i podria ser garantida si no érem una excepció, i per això volíem exportar a tot Espanya el nostre projecte per Catalunya."

JORDI SOLÉ

“La interpretació de l’advocat de l’estat, pressionat per Aznar, ha estat donar una versió errònia i malintencionada, del procés que ha seguit el Govern basc en relació a la Mesa del Parlament. Si el Tribunal actua amb independència, ha de negar-se a acceptar el recurs. Aznar ha de saber que defensar la Constitució no és fer com fa el seu Govern, que sovint desvirtua el sentit de les normes jurídiques”

—Penso que el rei va fer alguna gestió amb Suárez, perquè de sobte la UCD va substituir les persones que duïen la direcció del debat, i va posar-hi al capdavant un valencià, Fernando Abril Martorell. A partir d’aquell moment, a base de sopars secrets en despatxos d’advocats, en bars i tavernes, va arribar el consens. Després, només calia anar a la comissió a escenificar l’acord, fugint dels periodistes i deixant de banda Manuel Fraga.

—Malgrat aquest “cafè per a tothom”, el conflicte polític existent era evident. En algun moment va pensar que tot plegat se n’anava en orris?

—Hi va haver un moment molt crític, durant les negociacions inicials. El socialista Gregorio Peces Barba va abandonar la ponència constitucional perquè hi havia una aliança entre la dreta franquista, exfranquista i CiU contra l’esquerra. Era un front en qüestions socials, però amenaçava de continuar en altres àmbits. L’estratègia de la UCD va ser fer pinça amb CiU i pressionar el partit comunista, molt condicionat per la seva recent legalització, per posar el PSOE en una situació incòmoda i frenar les seves aspiracions.

—Al seu parer, qui en va sortir més beneficiat, d’aquest consens?

—Van guanyar els partits d’esquerra, perquè eren els que tenien les idees més clares. La UCD no sabia exactament què volia, els seus representants no es posaven d’acord mai. En Miquel Roca també tenia les idees clares, però era molt flexible i podia canviar sobre la marxa. D’altra banda, Jordi Solé Tura actuava amb prudència, per ordre de Santiago Carrillo. Amb tot, va fer un paper magnífic.

—Es van cometre errors?

—Jo en destacaria tres. Es va acceptar una fórmula de censura per part del Parlament al Govern, la moció de censura constructiva, que fa que sigui pràcticament impossible fer caure un govern. Tots els partits la van acceptar amb l’excusa que tenien por que els pogués passar a ells. També es va convertir el Senat en una cambra inútil que ajorna les decisions del Congrés i que no representa les comunitats autò-

nomes. Finalment, el referèndum i la iniciativa legislativa popular van ser regulades de forma excessivament estricta. En el cas del referèndum, les comunitats autònomes necessiten el permís del Govern espanyol per celebrar-lo. És en certa manera el que es discuteix ara amb el pla Ibarretxe.

—La Constitució no va posar cap límit de matèria de reforma. Fins i tot es podria passar a una república, o a una confederació d’estats, seguint els procediments de reforma. Hi ha inconstitucionalitat, en la proposta del lehendakari?

—Els governs autonòmics poden presentar iniciatives de reforma constitucional. Per tant, el Govern basc, a condició que segueixi les regles de l’Estatut d’Autonomia i de la Constitució, pot reclamar la independència i el que vulgui sense que sigui inconstitucional.

—Doncs el Govern espanyol ha dut el pla Ibarretxe al Tribunal Constitucional, que qualifica d’“intent d’atacar la Constitució i la unitat d’Espanya”...

—Aquest recurs és una barbaritat jurídica. La Constitució permet una reforma total; per tant, qualsevol projecte que no sigui compatible amb la Constitució pot ser constitucional en el sentit que la mateixa Constitució accepta que hi hagi iniciatives que no tinguin res a veure amb ella. Per a aquests casos estableix la via de la reforma. El pla Ibarretxe és totalment constitucional.

—El Tribunal Constitucional, doncs, ha de rebutjar el recurs?

—La interpretació que ha fet l’advocat de l’estat, pressionat claríssimament per Aznar, ha estat donar una versió, al meu entendre, errònia i malintencionada, del procés que ha seguit el Govern basc en relació amb la Mesa del Parlament. La qualificació jurídica no és correcta, i si el Tribunal actua amb autèntica independència, ha de negar-se a acceptar el recurs. Aznar ha de saber que defensar la Constitució no és fer com fa el seu Govern, que sovint desvirtua el sentit de les normes jurídiques i, per tant, no compleix la Constitució.

Gemma Aguilera

La Constitució del trencament

La Constitució del 1978 va ser un rotund trencament amb tot l'anterior. Però als vint-i-cinc anys és necessari adaptar-se a la major necessitat d'autogovern d'algunes autonomies.

La Constitució com a excepció a la història constitucional espanyola. La Constitució del 1978, la primera constitució espanyola vigent després de vint-i-cinc anys, és una excepció a la història de l'estat espanyol contemporani. Una història en què la regla ha estat la proliferació dels règims autoritaris, les dictadures, els pronunciaments militars i les guerres civils. Una història en què el procés de construcció d'un sistema liberal a Espanya ha estat la crònica de la frustració d'una revolució burgesa com la que en el passat havien perpetrat Anglaterra (1648-1688) i un segle més tard França (1789). Un procés en el qual les formes democràtiques de govern han estat l'excepció, malgrat les vuit constitucions vigents i algunes altres no promulgades (el projecte progressista del 1856 i l'assaig republicanofederal del 1873), en què sens dubte destaca el curt i, tanmateix, fructífer període de vida en pau que fou la Segona República (1931-1936).

Per comprendre la rellevància històrica de la Constitució del 27 de desembre del 1978, només el fet que hagi estat vigent durant cinc lustres suposa ja una fita prou significativa en un període històric en què el constitucionalisme estava protagonitzat per constitucions, que fossin liberals (1812, 1837, 1869), o moderades (1834, 1845, 1876), per sobre de tot eren constitucions nominals, mancades de força normativa i d'eficàcia jurídica, qualitats aquestes que impedièn la seva exigibilitat davant els tribunals de jus-

tícia. La Constitució no passava de ser una norma programàtica sobre l'organització dels poders de l'estat, però sense que operés com una limitació de la seva actuació per garantir els drets i llibertats dels ciutadans. La Constitució no era la primera norma jurídica de l'estat, perquè, de fet, la principal font de l'ordenament era el reglament administratiu dictat pel Govern, en què el rei exercia no solament el poder executiu, sinó que compartia amb les Corts la potestat legislativa. Per una altra banda, la legitimitat democràtica del poder era en general molt limitada. Perquè el sufragi universal masculí fou reconegut per primera vegada un cop triomfa la revolució Gloriosa que va enderrocar la monarquia corrupta d'Isabel II (1868), i la Constitució democràtica de 1869 l'inclou quan regulà els drets de participació política. Tanmateix, el 1874, el règim de la Restauració alfonsina el va suprimir en favor del sufragi censatari i no tornaria a ser reconegut sinó després del 1890, però en un sistema polític en què el caciquisme construït pel sistema bipartidista va adulterar el sentit de la voluntat popular en un país amb una estructura de la propietat pròpia d'una economia agrària, basada en grans propietaris i un alt índex d'analfabetisme. Així mateix, la monarquia borbònica de la Restauració (1874-1923) disposava d'un poder efectiu sobre la vida política fins al punt d'alterar les atribucions de les Corts generals. En efecte, el rei feia ús de forma molt instrumental del seu poder de dissolució del Parlament, la qual cosa va permetre la formació de governs més al gust del mateix monarca i dels grups de pressió que l'envoltaven i influïen sobre la seva capacitat de decisió (fet que va donar lloc a la coneguda institució hispànica del *borboneo*), que no pas al sentit del resultat de les eleccions. Aquestes eren l'expressió d'un procés electoral que es de-

se desenvolupava sense garanties, en què la vulneració de la voluntat dels electors a través d'una altra institució clàssica de la vida política de l'època, com era la tupinada, esdevingué una pràctica habitual de les autoritats polítiques.

A més, aquesta estructura institucional es projectava sobre una realitat política en la qual, especialment després de la pèrdua de les darreres colònies el 1898 (Cuba i les Filipines), es va caracteritzar per tres factors que han condicionat la vida política de l'Espanya contemporània. Un d'ells fou la incidència de l'exèrcit sobre el poder civil, que es va fer cada vegada més intensa, fins al punt d'arribar a enderrocar, amb el vistiplau del rei Alfons XIII, el règim de la Restauració i donar pas a la dictadura de Primo de Rivera (1923-1931), quan perillava la mateixa permanència de la monarquia després de la seva implicació en la desfeta de la guerra al Marroc i la corrupció administrativa que va traspuar. Un altre va ser la configuració del poder polític de l'estat sota una lògica centralista, no solament amb els règims autoritaris que es van succeir, sinó també quan es van intentar establir règims liberals: en un cas o en un altre, la diversitat política que representaven el moviments regionalistes i nacionalistes no va trobar resposta en l'organització institucional de l'estat espanyol. Les úniques excepcions les ofereixen les dues experiències republicanes: la primera, amb l'assaig federal (1873-1874), amb la no promulgada Constitució del 1873, que no va ni posar-se en pràctica; i la segona, amb l'estat integral de la Segona República, que fou l'excepció històrica en un mar dominat per una concepció unitària de l'estat i que va permetre la institucionalització de l'autonomia política per a Catalunya (1932) i, ja encetada la Guerra Civil, l'autogovern del País Basc (1936). I el tercer, fou l'especial incidència de l'Església catòlica, amb el control de l'ensenyament, en l'organització del consentiment de la població, segons uns paràmetres morals i socials que legitimaren la dominació de les classes socials que donaven suport al model d'estat que el règim de la Restauració va consolidar.

L'enderrocament de la Segona República per l'aixecament militar del 18 de

juliol del 1936 i la dictadura franquista (1936-1975) que succeí a la Guerra Civil va suposar, un cop més, el fracàs de la revolució liberal i el retorn a un model d'estat que, sota una forma autocràtica d'exercici del poder, inspirada en el corporativisme feixista europeu dels anys trenta, trobava les seves arrels socials en el moderantisme i el règim de la Restauració. El franquisme no era, doncs, una excepció històrica, sinó l'expressió d'una línia de continuïtat amb formes de govern identificades per la negació de les llibertats públiques, l'estructura centralista de l'estat, a més del seu caràcter confessional i una estructura social que accentuà les desigualtats socials, tot i la modernització del sistema econòmic que la dictadura va dur a terme a partir de la dècada dels anys seixanta.

La transició a la democràcia i la Constitució: la Constitució fou la ruptura. Formalment, la Constitució fou una conseqüència de la llei 1/1977, de 4 de gener per a la reforma política. El procediment per a la seva elaboració fou predeterminat per aquesta llei aprovada per les Corts franquistes a iniciativa del Govern Suárez. Materialment, però, significà el primer factor de ruptura política amb el règim de la dictadura. El resultat de les eleccions del 15 de juny del 1977, amb una important representació de l'esquerra i dels partits nacionalistes, va imposar a la Unió de Centro Democrático l'elaboració d'un text constitucional de nova planta, impedit així els intents d'Alianza Popular de Fraga Iribarne de no anar més enllà d'un simple maquillatge de les lleis fonamentals franquistes. La Constitució fou, doncs, el primer factor de ruptura en una societat en què tots els aparells de l'estat (l'administració central, el poder judicial, l'administració local, l'exèrcit, etc.) estaven en mans del personal polític franquista. Va ser elaborada i aprovada en una societat, com la de llavors, en la qual les forces de l'oposició democràtica (partits polítics i sindicats) esmerçaven els seus esforços per condicionar i ampliar l'abast d'un procés de reforma política que dirigien els reformistes sorgits de les elits polítiques que havien nodrit el règim de Franco. Això va fer que, per

a l'oposició, en especial per a l'esquerra que representava el Partit Comunista d'Espanya i el Partit Socialista Unificat de Catalunya, i malgrat els seus ascendents republicans, l'opció política principal no girés el voltant de la forma de govern (república o monarquia), sinó que quedés centrada en l'alternativa entre democràcia i dictadura. En aquest sentit, els trets essencials del programa de l'oposició que planà sobre el procés constituent, que s'encetà un cop elegides les primeres corts democràtiques després de quaranta anys, foren els següents: l'amnistia dels presos polítics, el restabliment immediat de les llibertats públiques, el reconeixement de l'autonomia política dels pobles que volguessin accedir-hi (en especial, de Catalunya, el País Basc i Galícia), la subordinació de l'exèrcit al poder civil i l'aconfessionalitat de l'estat.

Però tot això, que es va desenvolupar en un context de consens polític, tan positiu per moltes raons, no podia amagar l'acceptació per part de l'esquerra, de forma realista i resignada en uns casos i sobtadament passiva quan el Partit Socialista Obrer Espanyol va accedir al govern de l'estat el 1982, de la institucionalització de la desmemòria històrica. Un oblit que va recaure tant sobre les responsabilitats de la repressió i dels crims del franquisme, com també sobre la lluita contra la dictadura duta a terme per generacions d'homes i dones que van donar el millor de si mateixos pel restabliment de la democràcia a Espanya.

Aquest és, doncs, el context en el qual es desenvolupà l'activitat de les Corts generals entre juny del 1977 i desembre del 1979, que exercia la doble funció constituent i la legislativa ordinària. En el primer cas, fou la que va concloure amb el referèndum constitucional del 6 de desembre del 1978, amb l'aprovació àmpliament majoritària del projecte, circumstància que, tanmateix, no pot fer oblidar la forta abstenció registrada al País Basc; i en el segon, la funció legislativa ordinària, que consistí en l'aprovació d'un conjunt de lleis que, com a part integrant dels Pactes de la Moncloa, perseguïen adaptar l'estructura bàsica de l'ordenament jurídic estatal a la nova lò-

gica política democràtica, amb les reformes de la legislació civil i penal, a més d'establir un procediment especial per a la garantia dels drets fonamentals davant els tribunals ordinaris.

Les perspectives de la Constitució als vint-i-cinc anys. La Constitució del 1978 és la constitució democràtica que en la inestable història del constitucionalisme espanyol contemporani ja ha tingut el període de vigència més durador. Aquest fet és especialment positiu perquè l'estabilitat i la permanència en la norma constitucional és sempre un valor afegit que garanteix la seva viabilitat com a instrument regulador de la vida política en els estats democràtics.

Però la necessària estabilitat no és sinònim d'immutabilitat. Deia Thomas Jefferson, un dels pares fundadors de la Constitució nord-americana del 1787, la més antiga de les constitucions escrites, que la voluntat sobirana del constituent expressada en un moment històric determinat no pot condicionar la voluntat de les generacions futures. La qual cosa significa que el valor democràtic de la norma suprema està també vinculat a la seva capacitat d'afrontar el repte de la seva adaptació a les noves realitats a través, si s'escau, de la reforma d'allò que essent vàlid en un moment històric determinat, exigeix la seva actualització o, fins i tot, una nova regulació. En aquest sentit, segurament una eventual reforma de la Constitució espanyola potser hauria d'institucionalitzar en el seu contingut la idea d'Europa. En qualsevol cas, no hi ha dubte que el Senat hauria d'adaptar-se a la descentralització política ja consolidada en les comunitats autònomes. Però l'autogovern hauria d'abastar un nivell de qualitat del qual en l'actualitat aquelles estan mancades. Per aconseguir aquesta fita no sempre es fa necessària la revisió constitucional. En la mesura que el constituent va mantenir una deliberada ambigüitat a l'hora de definir el sistema de distribució de competències en el títol VIII de la Constitució espanyola, i que aquesta incertesa es va mantenir també en els estatuts d'autonomia, ha estat el legislador estatal qui a través de la legislació bàsica de l'article 149.1 de la Constitució, al capdavant, ha

determinat l'àmbit de l'autogovern. I el problema ha estat que l'abast de la legislació bàsica ha respost al criteri de la directriu precisa i detallada, i no a la determinació de grans principis que operessin com una mena de mínim comú denominador per a totes les comunitats autònomes, però deixant un marge de maniobra més ampli als parlaments autonòmics.

No ha estat així, i la conseqüència és una autonomia de baixa qualitat. Per tant, sense reformar la Constitució, però amb una legislació bàsica en un sentit més proper als grans principis, les comunitats autònomes podrien disposar d'un major nivell d'autogovern.

Marc Carrillo
Universitat Pompeu Fabra

De tots els Països Catalans, va ser al País Valencià on el suport a la Carta Magna va ser més explícit.

A la imatge, la plaça del Mercat de València, dies abans del referèndum d'aprovació.

De 'parlament de paper' a empreses periodístiques. La premsa diària d'abast general a Catalunya durant els anys de la transició.

La premsa catalana durant els anys de la transició

Des de fa un temps és cert que fa vint-i-cinc anys de gairebé tot, i les efemèrides es succeeixen les unes a les altres. Aquest mes de desembre fa un quart de segle de la promulgació de la Constitució espanyola, i en un altre pla, fa ben poc, també s'ha celebrat el vint-i-cinquè aniversari de la sortida al carrer d'*El Periódico*. Amb l'aparició d'aquest diari es completà el panorama principal que ha constituït el sistema de premsa diària d'informació general a Catalunya que, en termes generals, ens ha arribat fins fa molt poc temps sense canvis significatius.

Totes dues celebracions tenen aspectes en comú. Resulta clar que els mitjans de comunicació, i en concret la premsa diària, són elements importants en la construcció d'un sistema democràtic. Per altra banda, com també havia esdevingut en l'establiment del nou sistema polític, aquells foren uns anys molt moguts pel que fa a l'organització del sistema d'informació diària.

Uns que vénen i altres que se'n van. Entre la mort del general Franco i la victòria per majoria absoluta del PSOE el 1982, la premsa diària a Catalunya experimentà uns canvis extraordinaris. Un dels elements més visibles d'aquests canvis fou la renovació total de les capçaleres existents aleshores. Dels diaris d'informació general existents a Barcelona a la mort del dictador avui en dia tan sols es manté *La Vanguardia*.

Els altres diaris que completaren l'estructura bàsica de la situació de la premsa diària a Catalunya sorgiren en aquest període. La diada de Sant Jordi del 1976 aparegué el primer número de l'*Avui* a Barcelona i d'*El País* a Madrid. No fou fins al 1982 que *El País* creà la seva edició catalana, amb continguts propis en part diferenciats del que es produïa a la capital de l'estat. Per altra banda, com ja hem indicat, el 1978 fou l'any de la sortida al carrer d'*El Periódico*.

Sense gaires presses però progressivament, els primers governs constitucionals anaren liquidant la premsa del Movimiento Nacional, el partit únic en el poder durant el règim anterior. Ja després del 1975 s'havia adaptat la nomenclatura d'aquesta cadena a la nova situació, denominant-se Medios de Comunicación Social del Estado. A Catalunya la xarxa estava formada per capçaleres fundades els anys quaranta a Barcelona i a les altres capitals provincials, així com a algunes altres ciutats importants. En la major part dels casos eren publicacions que resultaven completament antieconòmiques i deficitàries però que s'havien mantingut en peu per raons d'ordre estrictament polític i per les necessitats de propaganda del règim.

El 1979 els dos primers diaris en caure foren *Solidaridad Nacional* i *La Prensa*, de Barcelona, més endavant es procediria a la subhasta i privatització de la xarxa comarcal, la qual fou completada el 1984.

El 1981 van desaparèixer *Tele/Exprés* i *Mundo Diario*. Tots dos diaris, en els anys finals del franquisme, el primer des del 1964 i l'altre des del 1974, s'havien situat entre els més progressistes i crítics contra el règim, amb les lògiques limitacions que la situació política imposava. L'any 1980 havia estat el del primer tancament del *Diari de Barcelona*, tot i que un temps després reapareixeria durant tres mesos a partir d'una experiència d'autogestió protagonitzada pels seus treballadors. Així mateix, i malgrat que la seva desaparició no es produiria fins al 1985, la crisi financera i de lectors es manifestà amb força a dos altres diaris històrics de la ciutat de Barcelona: *El Correo Catalán* i *El Noticiero Universal*.

Dels dotze diaris d'informació general de difusió catalana existents el 1975 es passà a la xifra crítica de tan sols tres, a més d'*El País*, publicat a Madrid però que tenia a Catalunya una gran difusió.

El realisme polític a la premsa diària. En el context del desencís característic d'aquells anys es produí la transformació de l'estructura empresarial del sector, que estigué condicionada per la gran estabilitat existent durant anys en la venda d'exemplars. Ni tan sols en els moments més àlgids de la transició augmentà significativament la venda de diaris. Així, la difusió voltà durant aquest període entorn dels 450.000 exemplars, considerant el conjunt de publicacions. Resulta un tant sorprenent que l'efervescència política del moment no es traduís en un augment de vendes, però tal com s'ha interpretat aquest fenomen, no es podien improvisar uns hàbits de lectura, d'un dia per l'altre, entre una població que no els tenia.

Així doncs, la mateixa estabilitat del mercat portà a una forta competència entre les diverses publicacions per aconseguir una quota importat del conjunt de lectors de diaris. Que la lluita fou aferriada ho mostra la gran quantitat de canvis en les capçaleres produïts durant aquest període, però també les transformacions de l'estructura empresarial.

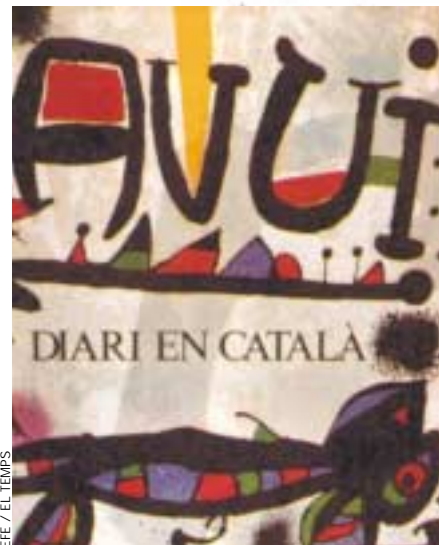
A part de la premsa de propietat estatal ja esmentada, que va desaparèixer, hi havia altres models empresarials que experimentaren canvis. Empreses familiars

que després de dedicar-s'hi gairebé un segle acabaren abandonant el negoci de la premsa diària, com els Mencheta d'*El Noticiero Universal*, nous consorcis d'origens poc clars com el creat al voltant de Sebastià Auger del Grupo Mundo, o el mateix grup Zeta consolidat a partir de l'èxit de revistes eròtiques i que estava al darrere d'*El Periódico*. Un cas molt especial i diferent dels anteriors fou el de l'*Avui*, assenyalat en un principi per la gran participació popular i vinculat a empresaris relacionats amb altres accions culturals a favor de la llengua catalana.

Paral·lelament, a partir del 1975 també s'havia produït la introducció d'innovacions tecnològiques importants al sector. Per superar la crisi que es vivia, l'estratègia empresarial es basà en el canvi tecnològic, tot intentant reduir els costos de producció. En aquest sentit, els nous arribats ho tingueren més fàcil respecte de la resta, ja que pogueren introduir les noves tecnologies sense costos –econòmics o personals– addicionals. En conjunt, això significà una reducció de les plantilles de treballadors de tallers i un augment, si més no, en proporció de l'àrea de redacció.

Durant aquests anys es manifestaren amb força les diferències existents entre les redaccions formades pels periodistes que elaboraven els diaris i la propietat de cada capçalera. Molts periodistes havien participat activament en la lluita anti-franquista, i durant aquests anys de transició hagueren d'acomodar-se a les noves formes d'actuació de propietaris i editors. La censura governativa havia desaparegut però altres condicionaments sorgiren amb força i la substituïren a l'hora de posar limitacions sobre què podia i calia publicar-se. Així, s'ajustà l'estructura jeràrquica de les redaccions per aconseguir la imposició dels criteris de la propietat.

Les tensions en aquest sentit foren generals, però en alguns casos es manifestaren de forma més visible. La compra del *Diari de Barcelona* per un empresari vinculat als sectors més dretans de la política catalana provocà, el 1977, una gran crisi que portà a la sortida de l'empresa d'un grup de trenta professionals que al·legaren problemes de consciència per continuar-hi treballant. El 1979, el con-

EFE / EL TEMPS

Dalt, *La Vanguardia*, el diari líder al Principat durant la transició cap a la democràcia. L'exemplar és del primer de febrer del 1981. Per la seva banda, *Avui* va ser el precursor de la premsa diària en català un cop mort Franco. No eren temps fàcils, perquè s'arrossegava el llast de la poca escolarització en la llengua pròpia.

El Periódico, que acaba de fer un quart de segle, ha ocupat l'espai progressista, tot captant bona part de la classe obrera i de la immigració procedent de la resta de l'estat espanyol. Des del 1997 edita el diari de forma bilingüe. El lector pot triar la llengua en què vol adquirir-lo.

La compra del 'Diari de Barcelona' per un empresari vinculat als sectors dretans de la política catalana provocà, el 1977, una gran crisi que portà a la sortida de l'empresa d'un grup de trenta professionals que al·legaren problemes de consciència per continuar-hi treballant

flicte generat pels problemes de cobrament dels treballadors del Grupo Mundo, editor de *Mundo Diario*, amagava desavinences entre la direcció i els redactors, bàsicament quant a qui era responsable en la definició de la línia editorial.

Els canvis en l'estructura empresarial portaren a un reajustament respecte la situació anterior, en què existia un component voluntarista i militant que anà perdent pes en funció de les conveniències del negoci. Això portà també a la moderació de les línies editorials.

Qui llegeix què? Tot i que de mica en mica s'anà configurant un eclecticisme ideològic i que les diferències entre uns i altres diaris cada cop foren menys marcades, si més no en comparació al període anterior, poden rastrejar-se durant aquests anys l'existència de projectes diferents.

Per una banda tenim a *La Vanguardia* al capdavant de tots els altres periòdics pel que fa a difusió, amb gairebé uns 200.000 exemplars diaris. Tot i que fa de mal dir, podríem considerar-lo com un diari conservador, caracteritzat pel rigor en els seus continguts i que respon a un model informatiu d'opinió. Un model similar a l'aplicat per *El País*, que es caracteritza també pels seus llargs articles i especialment per l'existència d'un gran nombre d'articles d'opinió. Si bé, en aquest cas, en conjunt podríem considerar el diari com a progressista. A part d'això, és un diari al qual se li ha retret de representar un "neonacionalisme espanyolista". En tot cas sembla tenir un llast en no ser una publicació estrictament catalana, la qual cosa podria explicar les limitacions de la seva difusió a Catalunya, d'uns 50.000 exemplars, molt allunyada de la dels líders del sector.

En l'altre extrem ens trobem amb *l'Avui*, que malgrat poder-se considerar se'ns dubte el diari nacionalista de Catalunya, no aconseguí en tots aquells anys una distribució superior als 40.000 exemplars, la xifra mínima del que es considera imprescindible per mantenir en peu un diari de difusió catalana. Durant molts anys fou en solitari l'únic editat íntegrament en català, la qual cosa actuà possiblement en aquells temps inicials més com un inconvenient que no

pas com un avantatge pel seu èxit editorial. Ha calgut que tota una generació hagi estat escolaritzada en català perquè resulti rendible la venda de premsa diària en català. Aquesta ha estat la iniciativa empresa darrerament per *El Periódico* amb la seva doble edició, o tot just explica l'expansió iniciada per *El Punt*, diari de Girona que tracta d'aconseguir una distribució per tot Catalunya.

Quan s'han assenyalat les diferències existents respecte d'altres llocs d'Europa, com ara Alemanya o Anglaterra, quant a la difusió de la premsa diària, també s'ha manifestat que aquesta proporció més alta de lectors quant al conjunt de la població es fonamenta en l'existència d'un potent sector de premsa groga i sensacionalista. No existí durant els anys de la transició un referent similar al cas català. Potser semblà inicialment que *El Periódico* estava cridat a realitzar aquesta tasca, per la seva creació per part del grup editor de *l'Interviú* i per l'elecció d'un model periodístic, diguem-ne lleuger. Però, en tot cas, l'elecció d'aquest model de diari, en què es donà una gran importància a la maquetació i als continguts gràfics, estigué determinat pel públic vers al qual es dirigí la publicació i no per una intencionalitat sensacionalista. L'orientació general del diari fou progressista i popular, i la lectura fàcil de les notícies el convertí en el diari de la classe obrera catalana i de l'emigració. Fou un model d'èxit, que recollí bona part dels lectors de *Mundo Diario* quan aquest desaparegué i que passà en pocs anys de 50.000 a 150.000 exemplars de distribució mitjana. En certa manera equidistant d'*El País* i de *l'Avui*, no jugà la carta de l'agitació política del seu públic en contra del nacionalisme català, amb la qual cosa contribuí a mantenir uns nivells de convivència entre les diverses comunitats de Catalunya més que acceptable durant tots aquests anys.

Uns anys en què els "parlaments de paper", com es va batejar la incidència de la premsa llavors, perderen la seva funció política i es convertiren en la base econòmica d'alguns dels principals grups de comunicació social existents en l'actualitat.

Jordi Ibarz Gelabert

Pierre Vilar, de la història raonada a pensar històricament

El 1994, Pierre Vilar va decidir titular el seu darrer llibre, bàsicament un llibre de records, *Pensar històricament*. Es tractava d'una expressió que resumia, en els darrers anys de la seva vida, moltes de les seves preocupacions intel·lectuals. No sols sobre l'ofici de l'historiador, sinó sobre la manera com l'historiador podia influir, a través de l'ensenyament, sobre la formació de tot el món. Els textos següents permeten resseguir aquest tipus de preocupacions com una constant del pensament vilarià. Són un complement d'uns altres, publicats en el número 1.013 d'aquest setmanari.

1937: Del discurs pronunciat al Lycée de Sens en l'acte de clausura del curs, el juliol del 1937. Reproduït dins "L'ensenyament de la Història", *Reflexions d'un historiador*, Universitat de València, 1992:

La història ha patit nombrosos atacs: des de dalt, des de baix, i dels bàndols més diversos.

Quants greuges contradictoris hi ha hagut en el camp de l'educació! És una ciència massa senzilla, en diu un, que només deixa al xiquet una memòria sobrecarregada de narracions encadenades, sovint convencionals.

És un tema massa complex, en diu un altre: els fenòmens col·lectius no s'expliquen als nens. Ells no en tenen cap experiència i més val protegir-los del trist contacte. S'ha de deixar, per això, el jove esperit nou i desemparat davant els fenòmens històrics? És cert que està protegit? Als deu anys, la meua generació experimentava la guerra. Més joves, els nostres cadets experimentaven l'atur i la fam. I fa

Una selecció de textos de Vilar (1906-2003) que mostren les seves preocupacions sobre com l'historiador pot influir sobre la formació.

quasi un any, en un país veí, jo ensenyava història a uns adolescents que, des d'aleshores, han sofert una tràgica entrada en la guerra civil. Hem de creure que hi ha interès a ignorar allò que ens destrueix?

I si gosés, us prohibiria, amics meus, d'agafar durant aquestes vacances cap llibre d'història, igual que, si haguera gosat, us hauria prohibit, durant el curs, la nostra petita biblioteca històrica. Hi ha tan pocs llibres que hi podríem col·locar! Dediqueu-vos, doncs, als jocs i oblideu la història. Esperem que la història vivent no us afecte. Però torneu l'any que ve als vostres manuals i a les vostres classes sense aquest somriure condescendent que de vegades tenen els entremaliats respecte a les matèries "de memòria". Perquè l'objectiu de la història és ensenyar-vos a pensar davant els problemes més greus del món

1973: De l'"Assaig de diàleg amb Althusser", article aparegut per primera vegada a la revista *Annales*. E. S. C.:

A la pregunta: què és la història? no es pot respondre de manera més satisfactòria amb la teoria que amb la pràctica. Només podem intentar de fer-ho, a la manera de Marx, amb la doble passió de fer seva una matèria complexa, el que exigeix sempre un *minimum* teòric, i de construir l'objecte de pensament que li correspon, el que exigeix a la vegada evadir-se de la

matèria i tenir-la present. No és possible la recerca sense la teoria –i la poca exigència teòrica de l'historiador irrita justament el filòsof–. Però tampoc pot haver-hi teoria sense recerca, o el teòric serà molt aviat acusat, com no fa gaire ho ha estat l'economista, de manipular caixes buides.

Pensar històricament, heus aquí el marxisme. Que d'això en resulti o no un "historicisme" és una discussió (com en el cas de l'humanisme) sobre mots. Jo només desconfio de les negacions apassionades.

1979: Del pròleg del llibre *Iniciación al vocabulario histórico*, Barcelona, Crítica:

No he renunciat, tanmateix, a proclamar, en un àmbit modest, l'àmbit pedagògic, que la història és l'únic instrument que pot obrir les portes a un coneixement del món d'una manera si no "científica", almenys "raonada".

En aquests contactes amb aprenents d'historiadors principiants, de vegades he recorregut a un text: vostè, per què vol fer història? Resposta gairebé unànime: "Per conèixer el passat, amb l'objectiu de comprendre el present." La fórmula, a primera vista, és positiva. La història ja no és, per a molts joves, curiositat o nostàlgia del passat, col·lecció d'imatges seductores o glorioses, sinó desig d'un

coneixement explicatiu, útil per al present.

Si ens hi aturem una mica més, la fórmula no és del tot tranquil·litzadora. La història tradicional també creia que ens faria “conèixer” el passat i inferir per al present algunes esporàdiques “llicons de la història”, banalment polítiques o vulgarment morals. El que esperem d’una “història raonada” és una altra cosa. Per expressar del que es tracta, tal vegada el millor és invertir els termes de la resposta dels joves: s’ha de comprendre el passat per conèixer el present.

1982: Del pròleg del llibre *Une histoire en construction*, París, EPHES:

Com sempre, en el moment d’escriure el mot “història” he dubtat. Majúscula o minúscula? “Història” o “història”. Tot el passat amb els seus enigmes i els seus prestígis? O solament el que en sabem i ensenyem? Aquesta confusió constantment present entre la matèria d’un coneixement i el coneixement d’una matèria és la font dels grans equívocs. L’actual debat sobre l’ensenyament de la història n’és una prova.

El que és decebedor és que prenguem encara aquestes banalitats per “llicons d’història”, cent trenta anys després del *Manifest* de Marx i Engels, aquesta primera crida a una història científica novament definida, i cinquanta anys després del primer número dels *Annales* de Lucien Febvre i Marc Bloch.

Així, tants combats per la història han estat inútils? O han estat perduts? Pitjor encara, no hauran pas contribuït a construir una altra màscara per a la bona/mala consciència de les nostres societats? Molts dels articles aquí reunits constitueixen un testimoni, justament, d’antics combats contra aquestes posicions tancades en què s’organitza la il·lusió de les explicacions úniques: contra el pandemografisme sota la bandera de Malthus, contra el panmonetarisme inspirat de Keynes, contra l’esquematisme de les “propensions” de Rostow, contra un quantitativisme econòmic de pretensions ingènues, contra els “sabers” fixos de Michel Foucault, contra la història de Raymond Aron amb un retard de mig segle, contra el subjectivisme d’Henri Mar-

rou, que, malgrat tot, va acabar estant d’acord (ens apreciem molt) que “l’historiador és en la història” és, després de tot, una fórmula marxista! Tot plegat són molts “contra”. Cal afegir que no he anat mai contra els homes? Ni tan sols contra els pensaments, cadascun dels quals, en el marc on sorgeix, representa el seu paper, que l’anàlisi històrica pot treure a la llum. Jo només he anat contra la utilització abusiva dels historiadors de maneres de pensar antihistòriques. Se’m dirà que, d’aquesta manera, aquests “modes de pensament” eren sovint “modes” *tout court*. I que he combatut contra molins de vent. Recordar-ho podrà servir sempre per a posar en guàrdia contra les *girouettes*.

1985: De “La solitud del marxista de fons”, publicat a la *Revista Espace-Temps*, núm. 29. Reproduït dins Pierre Vilar, *Pensar la Història*, Mèxic, Instituto de Investigaciones Dr. José María Luis Mora, 1992:

Em sembla que des que hi ha “sociologies”, “ciències econòmiques”, es produeix un menyspreu creixent per la història, una pretensió de prescindir-ne. Inversament, la història s’ha preocupat molt per fer-se “econòmica”, “psicològica”, etcètera. De vegades amb èxit, però no sempre. De qualsevol manera, jo només puc precisar la meua posició personal, i aquesta és clara: que la història és l’única possibilitat, per a tota ciència social, de copsar les realitats en moviment, i que qualsevol ciència social que s’evadeixi de la història resulta una falsa ciència que aspira a absoluts totalment quimèrics. Dit això, de vegades tinc la sensació de ser l’únic que pensa així. O els historiadors fan la història com es feia fa cent anys o bé es mostren tímids o intimidats enfront de les altres “ciències”; i les altres ciències es declaren de tant en tant provocadorament ahistòriques. Tanmateix, al llarg de la meua carrera, he tingut diverses vegades la satisfacció de veure els economistes i sociòlegs venir a confiar-me els seus maldecaps o els seus dubtes en les seves investigacions pretensioses, i demanar-li a la història que els il·lumini una mica. Però només dono a aquestes excepcions la importància marginal que

em semblen tenir en l’evolució –poc engrescadora– de les “ciències socials”.

1987: De la conferència “Pensar històricament”, pronunciada a Àvila en la cloenda dels cursos d’estiu de la Fundación Sánchez-Albornoz el 30 de juliol del 1987. Reproduïda dins *Reflexions d’un historiador*, Universitat de València, 1992:

Permeteu-me encara un record personal (saben que les persones majors en tenen en abundància). Era a Atenes, durant els anys seixanta. Eren les dues o tres de la matinada. Des de les nou de la nit del dia anterior, el diàleg entre “intel·lectuals” grecs i francesos no havia parat. No recordo quina frase vaig pronunciar quan, de sobte, Nikos Poulantzas, que acabaven de presentar-me, m’interpel·là amb una veu retronant: “Ha caigut en l’historicisme!”.

“He caigut en l’historicisme?”, li vaig contestar amb mal humor. Com hi podria “caure”? Hi nedo, hi visc, hi respiro. Pensar al marge de la història em sembla tan impossible com a un peix viure fora de l’aigua! Accepto que un filòsof (sempre més o menys teòleg) mire el món *sub specie aeternitatis* i que un agent de canvi visca sota el signe del curt termini. Però voler pensar la societat, veure la natura i pretendre dissertar-hi, exigeix una contínua referència a les dimensions temporals: temps de les galàxies i temps de les glaciacions, temps de l’arada i temps del tractor, temps de la diligència i temps del supersònic, temps de l’esclavitud i temps del salari, temps dels clans i temps dels imperis, temps de la llança i temps del submarí atòmic, qualsevol anàlisi que es limita a la lògica d’un d’aquests temps o que els suposa una lògica comuna, corre el risc de perdre’s i de perdre’ns.

Afegim que aquestes temporalitats no marquen de la mateixa manera tots els espais terrestres ni totes les masses humanes alhora. “Pensar històricament” (i tant fa si és “caure en l’historicisme!”), és, doncs, situar, mesurar i datar contínuament. Dintre dels límits del possible, evidentment! Però no hi ha res de més necessari per a un saber que tenir consciència dels seus límits. La majoria de les vegades, però, els sabers orgullo-

sos de situar-se fora de la història ho oblidem.

1992: De l'entrevista de Jean Boutier a Pierre Vilar l'abril del 1992, "La mémoire vive des historiens". Dins Passés recomposés. Camps et chantiers de l'histoire, París, Editions Autrement, 1995:

Al costat de la formació de l'historiador, hi ha la formació de tot el món. Vaig fer una de les meves darreres exposicions, diguem-ne metodològiques, per a la inauguració a Àvila de la Fundación Sánchez-Albornoz, el juliol del 1987: hi vaig desenvolupar el que vaig anomenar el pensament històric, és a dir, l'educació històrica general que s'hauria de donar a tothom. Aquest plantejament hauria de tenir repercussions immediates sobre el desig dels historiadors d'aclarir alguns problemes. Arran del procés Barbie, *Le Monde* havia publicat un dossier titulat "Un procés per a la història": aquest títol em va impressionar molt. No era pas aquest procés el que ha aclarit la història, és la història que ha aclarit aquest procés. Dir que M. Barbie era un nazi no ens deia res sobre què era un nazi. M'era exactament igual saber si tal dia a tal hora M. Barbie havia ordenat tal cosa. Des del punt de vista judicial, és perfecte, però no em digueu que es tracta d'una exposició d'història. La història és saber per què han existit els Barbie, per què aquest tipus d'individu ha existit en l'exèrcit hitlerià... i no pas el fet de situar tal cosa a tal hora, tal senyor a tal lloc, perquè faci això i allò. Si el procés podia aclarir la història, és sobretot l'anàlisi històrica la que devia ajudar a veure clar en aquest afer. L'objecte de la història no és pas exactament el mateix que el de la justícia.

1997: De l'entrevista a Pierre Vilar realitzada a París el 5 de desembre del 1997 per Aron Cohen i Pablo Luna (Universitat de Granada, en premsa):

No crec que hi hagi gent que negui aquestes coses: el segle XVI no és el mateix que el segle XX, Itàlia no és el mateix que Anglaterra; són coses que tothom accepta. El problema és que moltes vegades no s'apliquen. Són l'historiador i el geògraf els qui es pregunten sempre

JESUS CISCAR

sobre el "quan" i sobre l'"on" de les coses; és a dir, en el lloc pel qual m'interesso podien pensar d'aquesta manera o d'aquesta altra perquè així se'ls havia ensenyat, quins costums tenien, quina religió i des de quan, quines influències rebien, etc. Pensar històricament i geogràficament és preguntar-se sempre: quan passa això que expliqueu, on ens trobem? Què sabem del que passa en el lloc que estudiem...? Què havia passat abans? No dic: què va passar després? Perquè pensar un període a partir del que sabem que va passar després és força perillós: podem acabar amb fórmules del tipus "Alemanya estava preparada per ser protestant i Espanya per ser catòlica", etc. Hem d'intentar veure les coses d'una altra manera, atenent sempre a coordenades de temps i lloc, i sense oblidar que realitats com Espanya o França engloben en el seu si situacions sovint molt diverses. Hem de situar sempre les coses, veure'n les relacions i tot fer-ho en el temps. No és cap consell per als historiadors perquè és una cosa consubstancial al seu ofici, però els qui no són historiadors ni geògrafs sovint pensen les coses com si fossin iguals des dels temps més llunyans. Aquest és l'ensenyament que ha de transmetre l'historiador, per evitar opinions tan freqüents del tipus "Espanya és tal cosa", "França tal altra", etc., quan? I, què s'entén per "Espanya" i per "França"?

Rosa Congost

"Hem d'intentar veure les coses d'una altra manera, atenent sempre a les coordenades de temps i lloc, i sense oblidar que realitats com Espanya o França engloben en el seu si situacions molt diverses. Hem de situar sempre les coses, veure'n les relacions i tot fer-ho en el temps"

EL TEMPS D'HISTÒRIA

RAFA CIL / EFE

és possible
gràcies a

Generalitat de Catalunya
Departament d'Ensenyament

CAIXA CATALUNYA